

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS

Alma Gaidžiūnienė

**EMOCINIO VERTINIMO PERTEIKIMAS VERČIANT
IŠ LIETUVIŲ Į ANGLŲ KALBĄ**

Magistro darbas

Darbo vadovas
prof. A. Gudavičius

Šiauliai, 2006

TURINYS

IŽANGA	3
1. KALBOS INFORMACINĖ IR EKSPRESYVINĖ FUNKCIJOS.....	7
2. EKSPRESYVUMO IR EMOCINIO VERTINIMO RYŠYS.....	9
3. EMOCINIO VERTINIMO PERTEIKIMAS VERČIANT IŠ LIETUVIŲ Į ANGLŲ KALBĄ.....	12
3.1. Žodžių reikšmių perteikimas.....	12
3.2. Vedinių (deminutyvų ir pejoratyvų) perteikimas.....	18
3.3. Metaforų perteikimas.....	29
3.4. Frazeologizmų perteikimas.....	32
3.5. Palyginimų perteikimas.....	37
3.6. Retorinių sušukimų ir klausimų perteikimas.....	44
3.7. Okazionalizmų perteikimas.....	48
IŠVADOS	51
SUMMARY	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS	56

ĮŽANGA

Kiekvienas iš mūsų pasaulį suvokiame subjektyviai. Vienas iš tokių subjektyvumo aspektų yra vertinimas. Vertinant mes žiūrime į įvairius reiškinius, juos lyginame su mums jau pažįstamais, reikšmingais, svarbiais reiškiniais.

Tie patys pasaulio daiktai, reiškiniai ar jų požymiai skirtingose situacijose gali būti ir teigiamo ir neigiamo vertinimo pagrindas (Gudavičius, 2000: 119). Teigiamas vertinimas gali būti perduodamas tik per teigiamas emocijas – pritarimą, pagyrimą, švelnumą, susižavėjimą ir t.t., neigiamas – per neigiamas emocijas – nepritarimą, pasmerkimą, nuoskaudą, susierzinimą, paniekinimą ir t.t. (Лукьянова, 1986: 45). Ta pati situacija skirtingų subjektų gali būti skirtingai vertinama: „jauni žmonės, laukiantys džiaugsmingų įvykių (romanų, sėkmės, naujų išpūdžių ir pan.), jų nebuvimą vertina kaip kažką nenormalaus, o pagyvenę žmonės, gyvenantys bijodami neigiamų įvykių, džiaugiasi jau vien todėl, kad jų nėra“ (Арутюнова, 1984: 17).

Kalboje atsispindi visi mūsų vertinimai – visuomenės pripažinti, tradiciniai, „objektyvūs“, sudarantys moralės normų pagrindą, ir visiškai asmeniniai, individualūs, subjektyvūs, sutinkantys su kitų vertinimais ar jiems prieštaraujantys, santykinai pastovūs ir besikeičiantys priklausomai nuo laiko, situacijos, skirtingi skirtingiems visuomenės sluoksniams ir grupėms. Visi vertinimai kalboje sudaro tam tikrą sistemą, kuri ir yra kalbos aksiologijos objektas. Kalbos aksiologijos tikslas - tirti kalboje užfiksuotą pažinimo, estetinių ir moralinių normų bei vertinimų ryšį su asmenybės ir tautos dvasiniu pasauliu ir įtaka to dvasinio pasaulio buvimui ir kaitai (Gudavičius, 2000: 120).

Kalbos aksiologijos objektas yra tik tiesioginis vertinimas, t.y. kai daiktas, reiškinys, veiksmas vertinamas pagal kurį nors požymį, ypatybę, savybę ir tą vertinimą galima išreikšti forma „ir tai yra gerai“ arba „ir tai yra blogai“ (Gudavičius, 2000: 122).

Aktualumas. Vertimų daugėja ir jie visada bus aktuali problema įvairiais kalbos aspektais. **Naujumas** – akivaizdus. Šis B. Sruogos kūrinio emocinio vertinimo aspektas yra mažai tyrinėtas. Ši tema kartais analizuojama, kalbant apie emocinį vertinimą verčiant iš vienos kalbos į kitą. Apie vertinimą vienu ar kitu aspektu yra parašyta knygų ir straipsnių: H. A. Лукьянова (1986); И. В. Арнольд (1975); Е. М. Галкина – Федорук (1957: 167-187); J. Pikčilingis (1975); A. Gudavičius (2000); Roger T. Bell (1991); Nida (1975).

Skirtingi autoriai įvairiai supranta emocinį vertinimą ir emocinę leksiką. Pagal N. Lukjanovą: tai subjekto nuomonė „apie tam tikro objekto vertę, kuri pasireiškia ne kaip loginis sprendimas, o kaip kalbančiojo pojūtis, jausmas, emocija“ (Лукьянова, 1986: 45). M. N. Kožina nurodo, kad „yra nemažas žodžių fondas su pastoviu emociniu – ekspresiniu atspalviu, be to, šie atspalviai įvairūs ir priklauso skirtingiems reiškiniams, tokiems kaip ironija,

nepalankumas, paniekinimas, švelnumas, pakylėjimas ir kt.“ (1983). Autorės nuomone, „ekspresyvus - emocinis atspalvis atsiranda pačiame žodyje, todėl kad žodžio reikšmė turi vertinimo elementą“.

Tyrimo objektas – vienas iš vertinimo raiškos būdų – emocinis vertinimas, jo perteikimas tekste, ir kaip tai yra perteikiama.

Šio darbo tikslas – nustatyti, kaip perteikiamas emocinis vertinimas verčiant Balio Sruogos kūrinį „Dievų miškas“ iš lietuvių į anglų kalbą.

Šiam tikslui pasiekti buvo suformuluoti **tokie uždaviniai:**

1. Apibrėžti ekspresyvumą ir emocinį vertinimą.
2. Išsiaiškinti kokį vaidmenį vaidina metaforos, frazeologizmai, palyginimai, okazionalizmai, deminutyvai, pejoratyvai, retoriniai klausimai ir sušukimai emociniame vertinime.
3. Išsiaiškinti emocinės leksikos vertinimo perteikimo galimybes, verčiant iš lietuvių į anglų kalbą.
4. Išanalizuoti, kokiais būdais perteikiamas emocinis vertinimas vertime į anglų kalbą.
5. Koks yra žodžio reikšmės vertinimo aspektas ir kaip tai atsispindi vertime.

Pasirinktas kūrinys - memuarinė knyga, lietuvių literatūros klasika. Tai autoriaus atsiminimai apie Štuthofio koncentracijos stovyklą. B. Sruoga pavaizdavo visą žmogaus naikinimo sistemą, parodė stovyklos vadovus, sargybinius, tariamą kalinių savivaldą ir pačius kalinius. Kūrinyje kankinimo priemonės pasiekia neįtikėtino fantastiškumo, žmogaus sužvėrėjimas vaizduojamas šiurpiais vaizdais. Į visa tai žiūrima beteisio, neturinčio vilties išlikti, resignavusio žmogaus žvilgsniu. Vienintelis ginklas tokioje aplinkoje prieš dvasinę anemiją yra aiški ironija ir sarkazmas, piktas pašėpimas, kandi, aštri ironija. Satyrinio vaizdavimo impulsai atsirado dėl to, jog rašytojas sukuria ypatingą distanciją, leidžiančią išsaugoti asmenybės autonomiją. Tai teikia autoriui vidinės stiprybės, atgaivina tikėjimą savimi, savo humanistiniais siekiais. Skvarbus ir pašėpiamas ironijos žvilgsnis lydi kone kiekvieną knygos personažą ar įvykį. Persipindama su ekspresyviu pasakojimo tempu, kartais ji atsiveria „klasikiniu“ savo pavidalu, o kartais klupte užklumpa netikėčiausių junginių bei intonacijos dėka atskleisdama subtiliausius ironiškos nuotaikos niuansus (Laurinkus, 1975).

Jau pačiuose pirmuose „Dievų miško“ puslapiuose autorius įveda vieną paprasčiausių ironijos tipų – antifrazę. Tai ironijos atvejai, kai žodžių tikroji ir kontekstinė reikšmė yra diametrali priešingybė. Kaip niekur kitur, čia aiški neigiama kalbėtojo pozicija ironizuojamojo atžvilgiu, ir kuo ryškesnė priešingybė tarp tikrosios ir kontekstinės žodžių reikšmės, tuo didesnė ironijos triuškinančioji galia. Antifraze išreikiama tai, kas užsitarnauja

visiško pasmerkimo. Šiuo ironijos tipu paremtas pats knygos pavadinimas, jos skyrių pavadinimai („Pajūrio kurortas“, „Angelai sargai“).

Vienas gyvybingiausių ironijos reiškimo šaltinių yra neįprastos leksikos pasirinkimas. Dažniausiai tai kolokvializmai: *špetnybė, leistrai, balvonai*. Tuo tarpu, norint, kad tokie aukštos leksikos žodžiai kaip *kunigaikštis, aristokratai, aukso valiuta* ir t.t. nuskambėtų ironiškai, jau reikalingas kontekstas. Aukštos leksikos žodžiais įvardindamas neatitinkantį tokio nusakymo objektą, rašytojas sugretina vertybę ir menkybę: meilės nuotykių - *dūšautinas menas, kultuvių giminės naktinis padaras* (sugretinama žmogus ir daiktas). Skirtingų reikšmių žodžių gretinimas, palyginimas – vienas mėgstamiausių ironiškojo pasakojimo konstravimo principų. Ironizuojamieji priedai – neatskirama šnekamosios kalbos frazeologizmų ypatybė. Ironizuojamoji konotacija ar bent jos pradmenys būdingi nemažam barbarizmų ir žargonų būriui. B. Sruogai kandžiai ir tulžingai pasakojančiam koncentracijos stovyklos kasdienybės, kalinių sąrašai bei dokumentai yra *leistrai*, menka moteriškė - *špetnybė*, degtinė – *liorlakas*. Pats žodis paverčiamas ironizavimo priemone, pridodant jam tam tikras priesagas: *(i)ūkštis*, - *eiva* ir kt., pavyzdžiui, *lageriūkštis*. Ironiškoji metafora yra žodis, vartojamas skaitytojui arba klausytojui netikėtame junginyje, prievartaujant bei deformuojant jo junglumo išgales, pavyzdžiui, sakant *katorgininkų aristokratija, katorgininkų prominencija, elgetavimo specialistas* (Pikčilingis, 1975: 302). Ironijos reiškimo priemonė - „perkeltine reikšme“ vartojamos deminutyvinės priesagos *ėlis, ė, -(i)ukas, e* ir kt., pavyzdžiui, *galvažudėliai, žmogelis, giminėlės*. Visų šių raiškos priemonių yra gausu šiame kūrinyje, todėl jis yra dėkingas tiriant emocinį vertinimą.

Tyrimo metodai. Darbe naudojamosi *lyginimo ir aprašomuoju analitiniu metodais*.

Tyrimo etapai.

Pirmajame etape (2004-2005) buvo analizuojama mokslinė literatūra apie emocinį vertinimą, ekspresyvumą ir emocinę leksiką, interneto duomenų bazės. Atitinkamos literatūros studijavimas leido tiksliai suformuluoti, tikslus ir uždavinius.

Antrajame etape (2004-2005) buvo skaitomas pasirinktas kūrinys (B. Sruoga „Dievų miškas“ 1979), abiem kalbom, renkami ir klasifikuojami pavyzdžiai, kuriuose buvo emocinis vertinimas.

Trečiajame etape (2005-2006) buvo atlikta tyrimo analizė. Remiantis gautais rezultatais tikrintas darbo tikslo ir uždavinių įvykdymas.

Ketvirtajame etape (2005-2006) šio tyrimo metu gauti duomenys leido suformuoti darbo išvadas.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro 3 skyriai, išvados, reziumė, literatūros bei žodynų sąrašas.

1. KALBOS INFORMACINĖ IR EKSPRESYVINĖ FUNKCIJOS

Kalba svarbi tautiniam identitetui ir savaime yra vertybė. Vienas iš dalykų, apibrėžiančių tautą, yra jos žmonių mąstysena, o kalba yra tos mąstysenos atspindys. Esmė ta, kad ryšys abipusis. Kalba yra viena iš pagrindinių, jei ne pats pagrindinis tautiškumo pagrindas, ir labai svarbi kultūros dalis. Kalba atlieka svarbią informacinę funkciją.

Būdas su žmonėmis susikalbėti egzistuoja senų seniausiai: tiesiog reikia mokytis užsienio kalbų. Aišku, tai nėra paprasta, tačiau tai ne tik suteikia galimybę bendrauti, tačiau ir apskritai praplečia akiratį.

Kalbos dėka pažinimo procese vyksta daiktų ir reiškinių pasaulio suvokimas. Kalboje atsispindi tautos sąmonėje užfiksuota pasaulio sandara, susijusi su tautos materialinio ir dvasinio gyvenimo sąlygomis. Nors kalbų raidoje ir pastebėta panašumų sintaksinėje struktūroje bei leksinėje sistemoje, tačiau kiekviena kalba turi savitų bruožų ne tik formos, bet ir turinio srityje. Taigi kiekviena kalba kuriamas kitas pasaulėvaizdis, ji ir yra požiūris į pasaulį. Kiekviena kalba turi savitą vidinę formą, tam tikrą vaizdinį pamatą (Krinickaitė, 1984: 3). Jei kalba būtų tik pasaulio konceptų rinkinys, vertimo procesas būtų labai paprastas – tereikėtų tam tikrą anglų kalbos žodį pakeisti atitinkamu lietuvišku žodžiu ir atvirkščiai. Skirtingas kalbos pasaulėvaizdis ir skirtingas požiūris į pasaulį lemia kiekvienos kalbos semantinės sistemos specifiką. Pasak S. Krinickaitės, „ne viena kalba nėra skurdi, kad negalėtų perteikti pasaulio įvairovės, žmogaus emocijų. Kitas dalykas, kad kiekvienoje kalboje išraiškingumas kuriamas kitokiomis priemonėmis“ (Krinickaitė, 1984: 9). Vienoje kalboje gausu ekspresyvių žodžių, kitoje – jų mažai, vienoje kalboje negausu konkrečių vaizdingųjų žodžių ir priesaginių vedinių, kitoje atvirkščiai. Kiekviena kalba verčiasi savo turimais ištekliais.

Kalba žmonėms yra ne vien tik sužinojimo ir bendravimo priemonė. Žmonės kalbėdamiesi gali taip pat reikšti savo jausmus, išgyvenimus. Kai mes sakome kitam žmogui kažką, mes perteikiame ne tik informaciją, bet ir darome poveikį pašnekovui. Tuomet kalba atlieka ekspresyvinę funkciją. Iš adresato yra sulaukiama tam tikrų reakcijų. Perlokucija – šnekos akto poveikis auditorijos mintims ir jausmams, o per šį poveikį ir poveikis žmonių poelgiams bei veiksams – tai tas šnekos akto aspektas, kurį nuo seno nagrinėja retorika (<http://www.flf.vu.lt/lkk/perforamtivu%20istakos.htm>). Fatinė kalbos funkcija išlaiko komunikacijos kanalus atvirus; ji turi išsaugoti siuntėjo ir adresato santykį; ji patvirtina, kad komunikacija vyksta. Ji orientuota į kontakto veiksnį ir fizinį ir psichologinį ryšį, kuris turi būti.

Emocijų ir kalbos santykis ypatingas, nes kalba išreiškiama tai, ko neįmanoma pamatyti plika akimi. Kalba pabrėžia emocijų esmę, nurodo panašumus ir skirtumus, t.y. siekia diferencijuoti tuos dalykus, kurie mūsų sąmonėje neturi aiškių ribų. Iš esmės visi kiti mokslai

remiasi kalbos pateikiama medžiaga, nes ji yra savotiškas tiltas tarp nematomo emocijų pasaulio ir tikrovės.

Žodžių egzistavimas kalboje priklauso nuo pagrindinių tautos interesų. Kiekvienos kalbos semantinė sistema yra specifinės pasaulio konceptualizacijos rezultatas. Į konceptualizaciją įeina naujos ir senos sąvokos, jutiminis ir emocinis patyrimas, situacijos konteksto atpažinimas. Kalbinėje komunikacijoje dalyvauja visos komunikantų žinios, susijusios su komunikacijos kontekstu ir konkrečia patirtimi, todėl kalbos vartotojai turi savas, individualias žodžių reikšmes. Visiems žmonėms, kalbantiems ta pačia kalba, sukuriamas analogiškas kalbos pasaulis.

2. EKSPRESYVUMO IR EMOCINIO VERTINIMO RYŠYS

Ekspresyvumas – (lot. *expressio* „išraiška“) – tai toks išraiškos būdas, kai kalba suprantama neautomatizuotai, veikia adresato vaizduotę ir emocijas. Tarptautiniam žodžiui „ekspresyvumas“ sinonimiškas lietuviškas žodis „išraiškingumas“. Ekspresyvumas – tai teksto vieneto ypatybė, sąlygojanti ir stilistinės, ir denotatinės reikšmės suvokimą. Ekspresyvumas orientuotas ir į autorių, ir į adresatą: atspindėdamas kalbančiojo asmens subjektyvų santykių su tikrove (emocijas, įspūdį, požiūrį) tekste, jis veikia ir adresato emocijas, vaizduotę. Kai kalbama apie ekspresinius žodžio ar kito kalbos vieneto atspalvius, turima galvoje, kad tai yra potencialus to vieneto požymis. Emocingumas bei ekspresyvumas – vienos iš seniausių sąvokų stilistikoje. Minėtosios sąvokos, nepaisant jų populiarumo, dar ir šių dienų nėra pakankamai išaiškintos bei apibrėžtos. Ar emocingumą bei ekspresyvumą reikia sieti su semantika, ar ne, ar tai, kas ekspresyvu, traktuotina kaip kažkas bendra, ar kažkas skirtinga, - dar nėra vieningos nuomonės. Visa, kas emocinga, būna ir ekspresyvu. Abi šios sąvokos iš dalies sutampa, ir dažnai sunku vieną nuo kitos skirti. Todėl vartojami sudvejinti terminai „emociniai – ekspresiniai atspalviai“, „emocinė-ekspresinė konotacija“. Ekspresyvumas yra bendresnis dydis: ne visa, kas ekspresyvu, būtinai ir emocinga. Ekspresyvu – tai visa, kas raišku, nors tas raiškumas yra nebūtinai emocinės prigimties. Tačiau kalbinio svarbiausiais ekspresyvumo komponentais vis dėlto laikomi emocionalumas, vaizdingumas ir intensyvumas. Emocionalumas kalboje – tai žmogaus jausmų išraiška. Lingvistinė vaizdingumo sąvoka – tai daikto, veiksmo, ypatybės nusakymas, remiantis panašumu ar analogija. Intensyvumas yra kiekybinis kalbos priemonės semantikos požymis, pasireiškiantis kaip sustiprinimas arba susilpninimas. Tai kartojimo, laipsniavimo figūros, hiperbolė ir litotė, sinonimai ir kt. Ekspresyvia kalbos išraiškos priemone realizuojamas vienas arba iš karto keli ekspresyvumo komponentai. Ekspresyvumo priemonėmis gali būti visi kalbos vienetai: žodžiai, jų formos, sakiniai, garsai. Sisteminių kalbos vienetų ekspresyvumas yra potencialus, realizuojamas tik kalbos akte, tekste. Mažiausias teksto vienetas yra konkretus sakiny (pasakymas). Būdingiausi kalbos ekspresyvinimo (aktualizacijos) būdai yra šie: kalbos vieneto reikšmės perkėlimas, nelauktas arba emfatinis kalbos trumpinimo arba tyčinio perteikliaus atvejai (tie būdai tarp savęs iš dalies susiję).

Pasaulį suvokiame subjektyviai. Vertinimas yra vienas iš subjektyvumo aspektų. Vertinimas – tai tikrovės suvokimo aspektas, kuris yra būdingas visiems žmonėms, o žmonių fiziniai, protiniai ir emociniai požymiai panašūs, kalbų vertinimo sistemos turi savo specifiką (Gudavičius, 2000: 120).

Kalboje yra dar ir kitas esmingesnis vertinimas – emocinis vertinimas.

Emocinis vertinimas – tai subjekto (individuali ar kolektyvinė) nuomonė apie kurio nors objekto įvertinimą, kuris pasireiškia ne kaip loginis sprendimas, bet kaip kalbėtojo jausmai, pajutimas, emocijos. Lukjanova teigia, kad tai subjekto nuomonė „apie tam tikro objekto vertę, kuri pasireiškia ne kaip loginis sprendimas, o kaip kalbančiojo pojūtis, jausmas, emocija (Лукьянова, 1986: 45). Emociniu vertinimu išreiškiame individualų, subjektyvų santykį su tikrovės daiktais ir reiškiniais. Vertinimas lyg „įtraukia“ į save atitinkamą emociją, o emocijos parametrai ir vertinimas sutampa: „malonu“ – „gerai“, „nemalonu“ – „blogai“. Emocinio vertinimo charakteris didesne dalimi priklauso nuo konteksto, dalinai – nuo tos emocijos, kuri vyrauja tame ar kitame kontekste. Vienas ir tas pats žodis gali būti panaudotas vertinant skirtingų rūšių emocijas, pavyzdžiui, ironija ir neapykanta, ironija ir pasityčiojimas, pasityčiojimas ir menkinimas.

Žodžiai, kurie perteikia ne tik sąvoką, bet ir žadina vienokius ar kitokius jausmus, nuotaiką – gėrėjimąsi, pritarimą, gailestį, piktinimąsi ir kita, - yra **emocinė leksika**. Jos galime skirti kelias grupes. Šiai leksikai priklauso žodžiai, išreiškiantys emocijas žmogaus gyvenimo sferas, pavyzdžiui, reiškiant menkinimą bei niekinimą, kalbama: - *Pataikūnė, tinginė, pajuodėlė!...*

Daiktavardžius emocijas daro priesagos – *ėlis*, - *ulė*. Jeigu pasakytume be jų (*žiburiai, liktoriai*), to emocinio atspalvio nebeliktų. Taigi minėtais atvejais žodžio atspalvis priklauso nuo jo darybos.

Žodis tampa emocijas, kai vartojamas perkeltine reikšme, pvz.: Žemaitės kūryboje: *Petronėlė naujai pasityrė turinti dangiškas akis ir aukso kasas, kokių nėra pasaulyje.*

Žodžiai, vartojami, norint pasakyti švelniau, yra **eufemizmai**. Jų priešingybė yra šiurkštūs, storžieviški žodžiai – **vulgarizmai**. Bardamas „nevalyvuosius“ būrus, K. Donelaitis sušunka:

Snargliau! eik pirma mokinkis kakalį šildyt...

Eik, žiopoly! Tu, juk kasmets dėlėdesių skundies.

Tam tikri emocinės leksikos atvejai yra eufemizmai ir vulgarizmai. Pavyzdžiui, M. Valančiaus „Meškininkų“ čigonas pasakoja: *Per amžių ne kartą atsitiko svetimas klėtis, jaujas ir kūtes aplankyti, bet niekuomet tokios nelaimės neprityrėm kaip dabar. Čia veiksmažodžiu aplankyti pakeistas apvogti. Žemaitės apsakyme „Petras Kūrmelis“ skaitome: *Langeliai seni, maži; tie patys apkerpėję, muselių numarginti: matyti niekadose nešluostomi. Veiksmažodis numarginti vartojamas vietoj apdergti.**

E. M. Galkina – Fedoruk emocinės leksikos sferai priskiria: a) žodžius, išreiškiančius jausmus, kuriuos išgyvena pats kalbėtojas ar kitas asmuo; b) žodžius – vertintojus, kurie nustato daikto, dalyko įvertinimą iš teigiamos ar neigiamos pusės; c) žodžius, kuriuose

emocinis santykis pasireiškia ne iš leksinės, o gramatinės pusės, t.y. su ypatingomis priesagomis ir priešdėliais. Autorė pažymi, kad „emocinė leksika išreiškia žmogaus jausmus ir nuotaiką. Pagal reikšmingumą ši leksika skirstoma į leksiką įvardijančią jausmus, ir išreiškiančią teigiamą ir neigiamą tikrumo santykį“ (Galkina – Fedoruk, 1958: 30).

Mūsų dienomis vertimas tampa viena iš pagrindinių priemonių, įgalinančių nugalėti kalbos barjerą ir bendrauti atskiriems asmenims, kalbinėms bendrijoms, vartojančioms skirtingas kalbas. Vertimas – tai galimybė sugyventi iš prigimties linkusiame į daugiakalbiškumą pasaulyje. Vertimo svarba yra neabejotina. Egzistuoja įvairios vertimo koncepcijos, įvairūs požiūriai. Vertimo teoretikas L. S. Barchudarovas pabrėžia, kad „vertimas vyksta ne kalbos, o šnekos lygmenyje“. Jų vertimo apibrėžime akcentuojama, kad „vertime svarbiausia išsaugoti reikšmę“. Šio mokslininko nuomone – reikšmės išsaugojimas ir yra skiriamasis vertimo bruožas. Rusų mokslininkas V. Gakas pirmenybę atiduoda situacinei vertimo teorijai. „Svarbiausia vertime yra situaciją nusakantys komponentai. Vertimo vienetu laikomas ne atskiras žodis, ne sakinytis, ir net ne paragrafas, o visas tekstas, kuris ir yra kalbos funkcionavimo rezultatas“. Todėl negalime nesutikti su L. Pažūsis teigimu, jog vertimo procese sukuriama „originalui ekvivalentiškas tekstas, pasižymintis savitais nacionaliniais bei kultūriniais bruožais“ (Armalytė, Pažūsis, 1990: 45).

Geras vertimas yra tas, kuriame tiesiog perduodama visa informacija, esanti pirminiame tekste, suteikdama tokį pat emocinį poveikį adresatui, kaip ir originalas (Рецкер, 1974: 18).

Kitoje darbo dalyje ir bus nagrinėjama vertimo galimybės perteikiant emocinį vertinimą verčiant iš lietuvių į anglų kalbą.

3. EMOCINIO VERTINIMO PERTEIKIMAS VERČIANT IŠ LIETUVIŲ Į ANGLŲ KALBĄ

3.1. Žodžių reikšmių perteikimas

Žodis yra komunikacijos priemonė. Jo reikšmė atsiranda ir egzistuoja tada, kai vyksta sudėtingas visuomeninis procesas – bendravimas. Žodis – viena iš svarbiausių kalbos kategorijų, gramatiškai reiškianti tikrovės ar vidinio žmogaus gyvenimo reiškinius ir suprantama visų kolektyvo narių, kalbančių šia kalba. Į žodį žiūrime vien „tikro filologo“ akimis. Tarsi žodis būtų vien kalbos ženklas, kuriam būdinga tam tikra morfologinė sandara, kuris priklauso tam tikram fonetiniam ir semantiniam tipui, kuries atlieka tam tikrą sintaksinę funkciją. Tarsi visi šie požymiai jam būtų jau ir viskas, tarsi jie neturėtų įvairių „spalvų kvapų“ (Pikčilingis 1975: 8). Žodis turi denotatyvinį turinį. Jį aiškinti – lygu aiškinti, ką „žodis reiškia, bet ne kaip reiškia“. O tas „kaip“ stilistikoje yra klausimų klausimas. „Daugumas žodžių teikia papildomąją informaciją – žadina emocijas, kelia vaizdinius, asociacijas, t.y. teikia informaciją, nuo kurios pobūdžio priklauso išraiškos priemonių atranka ir vartojimas“ (Pikčilingis, 1975: 8).

Denotatyvinė žodžio reikšmė nėra kažkas absoliutu, - nėra viskas, ką juo pasakome. Neužtenka žinoti, ką žodis reiškia, reikia žinoti ir kaip jis reiškia. Žodžiuose *klipata, boba, sutvėrimas* yra ne tik kažkokio asmens įvardijimas, bet ir suteikiama kitų duomenų apie jį. Yra pasakomas kalbančiojo santykis su tuo asmeniu ar daiktu. Tie žodžiai nėra stilistiškai neutralūs. Pikčilingis pastebėjo, kad tokiuose žodžiuose yra dar vienas elementas – emocinis, vertinamasis, todėl žodžiai dar teikia papildomą informaciją – žadina jausmus, kelia vaizdinius, asociacijas, turi ekspresijos galią.

Atsivertę aiškinamąjį žodyną, matome: daugelis žodžių, junginių turi pažymas *šnek., kng., menk., niek., pajuok., iron.* Jos ir rodo, jog žodis, be reikšmės, turi tą „kažką dar“, rodo, jog jis vartojamas kasdieninėje buityje, yra knygiškas, išreiškia menkinimą, niekinimą ir t.t. Taigi „žodis turi vienokį ar kitokį papildomąjį denotatyvinės reikšmės priedą: jis yra stilistiškai konotuotas, įeina į stilistinę kalbos sistemą“ (Pikčilingis, 1975: 9).

Ekspresinis atspalvis (komponentas) – tam tikras požymių, įeinančių į kognityvinę reikšmę, nusakymas vaizdu (Pikčilingis, 1975: 19). Taigi žodžiai, turintys ekspresinį atspalvį, veikia pašnekovo vaizduotę. Tačiau labai dažnai jie paliečia ir jo jausmus. Todėl galima teigti, kad ekspresinis atspalvis paprastai yra susipynęs su emociniu. Palyginkite tokių žodžių reikšmes:

gerti – maukti, sriaubti, plimpti.

Gulėti – drybsoti, drunyti, kirmyti

Akys – žlibės, spangės, kukulainės.

Žodžių *gerti, gulėti, akys* reikšmės šalia jų pateiktuose veiksmažodžiuose ir daiktavardžiuose tarsi įsikūnija konkrečiais regimaisiais ir girdimaisiais vaizdais, o kartu išreiškia ir neigiamą emocinį vertinimą.

Šiame darbe mums svarbesnė yra emocinė žodžio konotacija. Tokie emociškai konotuoti žodžiai ne tik pavadina objektą, bet išreiškia ir kalbančiojo nusiteikimą pavadinamo dalyko atžvilgiu, o pašnekovo jie yra ne tik suprantami, bet ir „išgyvenami“. Dėl to „kalbėtojas tokiu žodžiu veikia pašnekovą, o pastarasis, šį žodį išgirdęs, pajunta ne tik (intelektualinį) protinį, bet ir emocinį poveikį“ (Jakaitienė, 1986: 43).

Žodžiai, turintys emocinį atspalvį, perteikia kalbančiojo santykį su pavadinamu daiktu ar reiškiniu ir sukelia tam tikrą emocinę pašnekovo reakciją. Reikšmės emocinio komponento pagrindas - teigiamas ar neigiamas pavadinamų dalykų vertinimas. Kalboje yra nemažai žodžių, kuriuose emociniai atspalviai neatskiriamai susiję su pavadinamu dalyku, pavyzdžiui: *žygdarbis, šlovė* (teigiamas vertinimas), *kuinas, žioplys* (neigiamas vertinimas). Emocinės – ekspresinės konotacijos išgalių nemaža esama žodžių daryboje, pavyzdžiui: *uogelė, mamulytė, dobilėlis* (teigiamas vertinimas), *pilvūzas, prašeiva* (neigiamas vertinimas). Kiti žodžiai vertinamąjį atspalvį įgyja, o kartais jo pobūdį pakeičia tik tam tikrame kontekste. Žodžiai *geras vyras*, atskirai paimti, turi tik kognityvinę reikšmę, o konkrečiame kontekste įgyja ryškų emocinį ironijos atspalvį:

Sūnus! G e r a s sūnus – nēr ko sakyti: kad sumanytų, tai paskutinius marškinius tėvui nuvilktų. P. Cv.

Irgi, matai v y r a s! Už motinos nugaros taigi ir kiškis gali būti drąsus. O tu pastovėk priešais supykusį tėvą. J. Balt.

Emocinį santykį su pavadinamu dalyku gali išreikšti ir tie žodžiai, kurie neturi jokio vertinimo, bet pavadina įvairius jausmus, emocinius nusiteikimus. Tai pavyzdžiui, tokie žodžiai kaip *liūdėti, mylėti, neapkęsti* ar iš jų padaryti *liūdesys, meilė, neapykanta*.

„Ekspresinis atspalvis (komponentas) – tam tikras požymių, įeinančių į kognityvinę reikšmę, nusakymas vaizdu. Taigi, žodžiai, turintys ekspresinį atspalvį, veikia pašnekovo vaizduotę. Tačiau labai dažnai jie paliečia ir jo jausmus“ (Jakaitienė, 1986: 4).

Žemiau yra surinkti pavyzdžiai su žodžiais, kurie vienaip ar kitaip perteikia vertinimą. Juos galima suskirstyti į atskiras grupes. Pirmoji grupė - tai žodžiai, kurie apibūdina kokį nors ėjimą, judėjimą ir turi vertinimą.

Į kokį trečią ketvirtą mūro aukštą be jokių laiptų užsirepečkendavo (146).

At a moments notice, he could scramble to some third or fourth floor of a building (150).

Užsirepečkinti, užsirepečkoti - „su vargu užlipti, užsikabaroti“. Verčiant parenkamas *scramble* - „ropštis“. Parinktas adekvatus angliškas ekvivalentas.

Kol būdavo nuklipatuojam, kol sugrįžtam – geras pusvalandis laiko tau ir praeina (113).

From the time we hobbled away until we returned, a good half hour passed (116).

Žodis *nuklipatuoti* nėra aiškinamas DLKŽ, bet yra žodis *klipytuoti – klypuoti, klibikščiuoti*. Tiek viena, tiek kita reikšmė pažymi sunkų, besibaigiančio žmogaus ar gyvulio ėjimą, judėjimą. *Hobble* – „šlubuoti, klibikščiuoti“. Parinktas adekvatus angliškas ekvivalentas.

Atsikėlęs iš tokio vargingo guolio, Mazeris vėl knapinėja po lagerį, slankioja, kol gaus prie ko prikibti (128).

Arising from his lousy lair Mayer again stalks and stumbles through the camp, until he finds someone to pester (131).

Knapinėti – „vaikščioti knapsint, klupinėti.“ *Slankioti* – 1. „pamažu judėti ten ir atgal“; 2. „iš lėto vaikščioti“. *Stalk* – „sėlinti“. *Stumble* – „užkliūti, klupinėti. Jei būtų išversta *stumble across / on*, lietuvių kalboje - *aptikti*. *Knapinėti* ir *slankioti* pažymi ypač įkyrų lindimą, lėtą vaikščiojimą ten ir atgal.

(...) *visur landžiojo, šniaukštė, uostė, provokavo, palangėmis tupinėjo* (147).

Fabro stalked everywhere tailing, sniffing, tracking like a hound (152).

Šniaukšti - „versti, jaukti, landžioti – nuolat šen ir ten lįsti, landyti“, *provokuoti* – „rengti provokacijas, tyčia kelti, kurstyti“. Verčiant iš anglų kalbos būtų panaši prasmė: „šliaužė, apuostinėjo pėdsakus, sekė, kaip skalikas“.

Vieną pavakarį visus pasilikusius gyvus ir dar šiaip taip pasivelkančius lietuvius intelligentus... (114).

So one evening, every member of the Lithuanian intelligentsia who has remained alive and can still somehow drag himself along... (118).

Pasivilkti – šnek. „sunkiai paeiti“. *Drag himself* – „lėtai pačiam slinkti, vilktis“. Parinktas adekvatus ekvivalentas. Reikšmė perteikiama tiksliai, vertinimas neigiamas.

Patrepsi, patrepsi aplink kelmą naciškai rudame vandenėlyje – ir ropoji į krantą (108).

You stomp and stomp around the stump in the Nazi – brown water and clamber back up on the bank (110).

Ropoti - „eiti velkant kūną, šliaužti, rėplioti, pamažu sunkiai eiti, važiuoti, ristas“. *Clamber* - „karstytis“. Lietuviškas *ropoti* turi žymiai didesnę neigiamą vertinimą, o karstytis gali turėti ir teigiamą vertinimą, jeigu žmogui tai malonu daryti, pavyzdžiui: vaikams.

Baisia nuobodu buvo dviem tokiem tvirtiem, sveikiem vyram be darbo bindžinėti po lagerį, - nēr kas veikti, nors pasiusk! (141).

It's incredibly boring for two such sturdy and healthy men to loaf idly around camp, but there's nothing to do!

Bindzinėti – šnek. „vaikštinėti be darbo“. To loaf around – „tingiai, tuščiai bastytis, dykinėti“. Abiejose kalbose – neigiamas vertinimas. Parinktas adekvatus angliškas variantas.

Antroji surinktų pavyzdžių grupė - veiksmažodžiai, kurie apibūdina kokį nors veiksmą, judėjimą.

Išpėrė komendantas savo vokiečius jūrininkus, išpėrė – nuėjo sau, lyg cigarą surūkęs (99).

The commandant thrashed his German sailors, and walked away as if he had just smoked a cigar (103).

Išperti – „prilupti, primušti“. Angliškas thrashed pirma reikšmė yra „išperti“, „daužytis“, „sutriuškinti“. Išperti parodo, kad tas mušimas buvo stiprus, negailestingas. Parinktas adekvatus angliškas ekvivalentas.

Pasinaudodamas seniūno teisėmis, susiuostė su moterų bloko viršininke, pani blokova, ir šeimyniškai vertėsi su ja (143).

Taking advantage of a senior's privileges, he caught the scent of the women's block chief, pani blokova, and carried on with her domestically (147).

Susiuosti - šnek. „susipažinti, imti bendrauti“. Scent - „kvapas, užuosti pėdsakus“. To caught a scent versime užuosti, bet ne suuostyti. Nėra tiksliai perteikta reikšmė, maža to, iškreipta.

Bublicas - šast – pašoka. Išsitempia, užkulniais trinktelėja, smakrą priekin iškiša, rankas prie šlaunų priglaudžia, paskubomis be pertraukos mirksi, žandais žlebsi, pakinklius virpina – nors sprok iš juoko (126).

Bublitz jumps up. He stands at attention, clicks his hands to his thighs, blinks compulsively, smacks his lips, shakes in shoes – we're bursting with laughter! (129).

Žlebsėti – turi menkinamąją reikšmę „valgant ar ėdant čepsėti, čepsinti valgyti ar ėsti“. Virpinti - „drebėti tirtėti“. Išvertus smack reiškia „pliaukštelėti“, shakes - „drebina, krato“. Lietuviškame sakinyje ryškiau parodoma baimė būtent tų žodžių pagalba.

Dantys tiktai laikinai deponuoti tavo gerklėje. Nusproges turi sąžiningai gražinti išdui visą lobį (61).

Teeth are deposited only temporarily in your gums when you croak, you must conscientiously turn in your golden hoard to the treasury (67).

Nusprogti - „galą gauti, nudvesti“. Turi menkinamąją reikšmę. Croak - „mirti“ Am E (slang) – to die. Emocinis vertinimas perteiktas.

Visi mūsiškiai buvo tiek pervargę ir tiek alkani, kad ištisomis dienomis niūksujo lovose (120).

...all of us were so overtired and hungry that we spent entire days flat on our backs in bed (124).

Lietuviškas *niūksoti* turi ryškesnį neigiamą vertinimą, nei angliškas *spend* – „leisti“.

Griozdai liko lageryje riogsoti Lietuje ir sniege (125).

The dinosaurs stuck around in camp through rain and snow (128).

Riogsoti - „stovėti, būti ar gulėti ne vietoje“, o anglų kalboje *stick* – „kyšoti“.

Veiksmožodis turi menkinamąją reikšmę.

Trečia grupė – tai žodžiai, kurie apibūdina išvaizdą.

Kas teisybė – tai teisybė! Vaciaus nervai buvo visiškai sukirmiję (81).

What's true is true: Wacek's nerves had rotted to the core (85).

Sukirmyti - „pasidaryti kirmėlių išestam, suėstam“. Angliškame vertime *had rotted to the core* reiškia „supuvęs iki šerdies, vidurio“.

Ir mane labai vertino už tai, kad aš buvau, kaip jam atrodė, būdingas šiaurinės rasės padaras (160).

And he valued me highly because I was, in his eyes at least, an exemplar of the Northern race. (163).

Padaras – „gyva būtybė, gyvulys“. Šiuo atveju žodis pavartotas ironiškai, vertinimas neigiamas. *Exemplar* - „pavyzdys, tipas“, „įvaizdis, paveikslas“. Neigiamo vertinimo čia nėra.

Klipatos kaip musės rudenį miršta (88).

The cripples died like flies in the fall (91).

Klipatos – „visiškai nusibaigęs, besibaigiantis žmogus ar gyvulys“. Angliškas *cripple* reiškia „luošys, invalidas“. Lietuviškas *klipata* gal daugiau parodo bebaigiantį „užgesti“ žmogų ar kažkokį gyvį. Reikšmė nesutampa. Matyt, todėl, kad anglų kalboje nėra tikslaus ekvivalento, todėl tinka *cripple*, nes turi neigiamą vertinimo atspalvį.

Tikrink dabar kiekvieną tokį rėkiantį sutvėrimą, kas jis – vyras ar moteris? (265)

So now check every kid! This screaming being – is it a man or a woman?!

Sutvėrimas tai tas pats, kas „padaras“, „kūrinys“. Verčiant autorė panaudojo žodį *being*, kuris anglų kalboje reiškia „būtybė“, kuris neigiamo vertinimo neturi.

Dar viena grupė – tai garsažodžiai.

Bulius įsiširdijęs ant kaimyno avino, baubia, mauroja, seiles žemėn varvina, ragais dirvoną plėšia, kojomis kapstosi, - atseit, aviną gąsdina ir dvikovon kviečia (142).

The bull, enraged at his neighbouring ram, bellows grunts, drools on the ground, rips the pasture with his horns, paws the soil as if so scare the ram and invite him a duel (146).

Žodis *baubia* turi menkinamąją reikšmę, aišku ir neigiamą vertinimą. *Baubti* - „rėkti, dainuoti storu balsu“. Anglų kalboje *bellow* reiškia „bliauti, staugti“.

Iškoliojo, apriejo ir prašvirkštė pro dantis...(121).

He cursed us, screamed and spat through his teeth... (124).

DLKŽ yra *iškoneveikti* - „išplūsti“, o *iškolioti* nėra. *Aprieti* - 1. „pulti, norint įkasti“, 2. „barti, uiti“. *Švirkšti* - 1. „trykšti, čirkšti“, 2. „trėkšti, leisti“. *Cursed* - „prakeikė“, *screamed* – „klykė“, *spat* - „spjovė“. Anglų kalboje *iškolioti* išversti neįmanoma, nes nėra atitikmens. Autorė panaudojo žodį *cursed* - „prakeikti“, kuris turi visai kitą reikšmę. Žodžiui *prašvirkštė* buvo surastas atitikmuo *spat* – „spjauti“. Vertinimas aiškiai neigiamas.

Dar vienai grupei galėtumėm priskirti žodžius, kurie apibūdina tam tikrą vietą.

Jis gauna tiek smūgių kojomis, kad, po teisybei, skriste praskrenda per visą ruimą. Ir teisingai: čia koncentracijos lageris, o ne pajūrio promenada – nėra ko naktimis bindzinėti (52).

He gets kicked by so many feet that he actually flits and like the man said – this is a concentration camp, not a seaside promenade. You’ve got no business loitering at night! (57).

Promenada (pranc. *promenade*) – „pasivaikščiojimo vieta“. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005). Vertimas nesikeičia, nes yra tarptautinis žodis. Vertinimas teigiamas, bet šiuo atveju pavartotas ironiškai.

Koncentracijos lageris – labai sudėtingas giltinės malūnas (254).

The concentration camp was a very complex death mill (255).

Giltinė – „mitinė būtybė, nešanti mirtį“. *Giltinė* sugretinama su *death* – „mirtimi“. Vertinimas neigiamas.

Žodžius, kurių semantikoje užkoduotas vertinimas, verčiant iš lietuvių į anglų kalbą nesudarė ypatingų sunkumų. Ypač tai pasakytina apie judėjimo veiksmožodžius. Gana adekvačiai išversti garsažodžiai, žodžiai, apibūdinantys išvaizdą bei vietą. Abiejų kalbų žodžių reikšmės perteikia neigiamą vertinimą.

3.2. Vedinių (deminutyvų, pejoratyvų) perteikimas

Lietuvių kalboje **deminutyvais** vadinami mažybinės, maloninės ir apskritai emociinės reikšmės žodžiai, padaryti su specialiomis priesagomis (Kalbotyros terminų žodynas, 1990: 46). Panašiai deminutyvus apibrėžia ir Aleksynas (1971: 83), Keinys (1999: 51), Jautakienė (2000: 16). Išsamesni apibrėžimai pateikiami „Lietuvių kalbos gramatikoje“ (1965: 253, 580-584), „Lietuvių kalbos enciklopedijoje“ (1999: 130).

Anglų kalboje **deminutyvai** apibūdinami kaip daiktavardžių vediniai, turintys emociinį atspalvį arba įvardijantys daikto mažumą (Oxford Advanced Learner's Encyclopedic dictionary, 1994: 251; Arnold, 1986: 97).

Lietuvių kalboje deminutyvai sudaro ryškų, stilistiškai žymėtą, ekspresyvių stilistinės sistemos dėmesį; jie atspindi tautos charakterio savitumą, emocingumą (Macienė, 2003: 5).

Deminutyvų reikšmės perteikimas vertime yra itin svarbus, norint suvokti lietuvių kalbos ir kultūros savitumą. Deminutyvai kartais dar yra vadinami subjektyvaus vertinimo ir ekspresiniais – emociniais dariniais, tačiau šie terminai iš tikrųjų tinka ne visiems deminutyvams (LKG I, 1965: 254). Lietuvių kalba pasižymi dideliu deminutyvų gausumu ir jų darybos įvairumu.

Deminutyviniai daiktavardžių priesagų vediniai sudaro vieną iš didžiausių darybos grupių. Lietuvių kalba, įskaitant ir tarmes, kaip rodo LKG I, turi net 78 priesagas, su kuriomis sudaromi mažybiniai – maloniniai daiktavardžiai. Kalbininkas Piročkinas (1991) išskyrė 15 būdingų bendrinei kalbai priesagų: -elis, -ėlis, -aitis, -ukas arba -(i)ukas, -ytis, -užis, -ulis, -(i)ūkštis, -okšnis, -ilis ir t.t.

Kaip teigiama LKG I (1965: 580), mažybiniai būdvardžiai išsiskiria iš visų kitų būdvardžių savo specifinėmis funkcijomis. Dažniausios mažybinių būdvardžių priesagos: - utis, -(i)ulis, -(i)ukas, -ėlis, -ytis, -ylis, -elis, -ikis, -intelis, -aitis.

Savo pagrindinių reikšmių vartoseną mažybiniai būdvardžiai skiriasi nuo mažybinių daiktavardžių, nors ir vieni, ir kiti yra sudaromi su panašiomis priesagomis, tik mažybiniai būdvardžiai neturi mažinamosios reikšmės. Dažniausiai jie vartojami didinamąja – pabrėžiamąja reikšme. Ši reikšmė dažniausiai nuspalvinama maloniniu pasigėrėjimą reiškiančiu atspalviu arba, priešingai, turi menkinamąjį, pasigailėjimo atspalvį.

Anglų kalboje deminutyvai taip pat reiškia malonumą, švelnumą, mažumą. Tačiau skirtingai nuo lietuvių kalbos, anglų kalboje deminutyvai nėra plačiai paplitę. Yra keletas deminutyvų priesagų: - ie (*cabie*), - let (*booklet*), - ette (*kitchenette*).

Anglų kalboje deminutyvinės priesagos pridedamos prie daiktavardžių, pavyzdžiui: *mummy, granny, bunny, doggie*. Gana dažna priesaga anglų kalboje yra – *let*, pavyzdžiui: *booklet, piglet, leaflet*. Ši priesaga vartojama norint apibūdinti daikto nesvarbumą ir mažumą. Priesagos *-ly, -ie* būdingos tik būdvardžiams, bet dėl darybos būdvardis keičiasi į daiktavardį: *quicke, brownie* (Macienė, 2002: 59-71).

Anglų kalboje deminutyvai dažnai sudaromi su būdvardžiais *small, little*. Žodis *little* turi daug konotacinių reikšmių. „Anglų – lietuvių kalbos žodynas“ (1992: 474) pateikia tokias būdvardžio *little* reikšmes: mažas, menkas, smulkus, nedidelis. Dažniausiai, kad tinkamiau apibūdintų deminutyvus, *little* vartojamas po žodžių *sweet, pretty, nasty, nice*. Tokiais atvejais gali būti parodomas jaunumas, nesvarbumas, nereikšmingumas. Surastuose pavyzdžiuose didžiausia deminutyvų grupė buvo išversta naudojant žodžius *little, small*.

Tiesa, įstaigos pavadinimas buvo įtartinas, - kur gi: koncentracijos lagerio politinis skyrius! Bet faktinai tasai skyrius lagerio gyvenime reiškė daug mažiau negu bulvių skutimo dirbtuvėlė (30);

It's true hat the Political Division had less than a glowing reputation with the prisoners, hut in daily camp life this division was less significant than the little workshop of potato peelers (41);

Mažos duralės (20);

A small door (25);

Trys mušeikėliai užpuolikai buvo lenkai (84);

The three little assailants were Poles (87);

Lemputė mirksi palubėje (12);

A small light flickers near the ceiling (18);

Už būdos, už vartų - ilgas siauras kiemas, pakraščiais apstatytas juokingais trobesiuokais tokiais (19);

Behind the box, behind the gate, lies a long narrow yard lined with these funny little shacks (24);

(...) pora bulvelių (154);

(...) a few small potatoes (157);

Špeideris buvo labai jautrios širdies žmogelis (37);

Speider was a little man with a very sensitive heart (42);

Rečiau vartojami deminutyvai gali būti *tiny* (mažytis, smulkutis), *poor* (vargšas, neturtingas, prastas). Kartais vertimuose vartojamos konstrukcijos *tiny – little*.

Ir mūsų vargšėlė panelė Kapo nuo dėmėtosios šiltinės atidavė ponui dievui dūšele (112);
Even our poor Miss Capo returned her little soul to the Lord thanks to this Syphus (115);
Palubėj ir langelis baltai nuteptas (12);
A tiny window up there is painted white (18);
Kartais angiškuose vertimuose vartojama *tiny-little*.

Dauguma šių deminutyvų vartojimo atvejai atlieka tikslinamąją funkciją, kai jais yra patikslinamas arba sukonkretinamas kalbamojo objekto dydis. Yra ir ryškesnė deminutyvų funkcija, kai išryškėja teigiamas arba neigiamas pavadinto daikto vertinimas. Galima išskirti analitinių deminutyvų (su žodeliu *little*) vartojimo atvejus, kai yra išreiškiamas *mažumas* (*a small door – mažos durelės, small potatoes – bulvelių, little health – sveikatėlės*). Kai kurie mokslininkai (Dressler, Barbaresi, 1994; Jurafsky, 1996) siūlo analitinę anglų kalbos formą su būdvardžiu *little* laikyti sintetinių kalbų deminutyvų ekvivalentu. Tyrimai rodo, kad tai yra vienas dažniausių deminutyvų vertimo būdų, kai verčiami mažybiniai - maloniniai žodeliai. Tai deminutyvai, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių nėra verčiami kaip deminutyvai. Anglų kalbai nėra būdingas toks deminutyvų gausumas, todėl galima daryti išvadą, kad kalba atrodytų nenatūrali, jei mažybinės – maloninės formos būtų vartojamos ten, kur anglai jų nevartoja. Taigi vertėjas siekdamas natūralumo, deminutyvo reikšmės neperteikia, pavyzdžiui:

Kambariukas nedidokas (117);
The room is small..... (120);
O tos sveikatėlės visiems taip maža buvo belikė! (115);
And they all had such little health left! (118);
Deminutyvo nėra, nes yra – žodis *small*. Jei būtų išverstas deminutyvas, būtų vertimo perteklius.
Patenkintas ir spekuliantėlis...(197);
Even the small- time speculator happy ... (199).
Nulingavo per kiemą seneliukai (329);
The senior citizens stagger through the yard (329);
Atsidūstame kas sau ir graibomės po lagaminėlius (28);
We sigh, and rummage through our luggage (29);
SS kariauninkėlis (127);
... the SS soldier (124);
Ta pačią dieną po peštynėlius...(84);

The same day following the spat ... (87);

Taip ir liko mano ponas našlaitis našlaitėlis, nežinia kokion duobėn numestas ... (44);

So my passport remained orphaned, tossed in some unknown gutter ... (50);

Tu girele, tu žalioji ... (10);

„You’re the forest, you’re the green...“ (16);

Gestapo kieme – gražus būrelis išrikiuotų žmonių (14);

In the Gestapo yard, a pretty group of people (20);

... mielas sutvėrimėlis (79);

...an endearing creature (83);

Išskiriant vieną kitą kvailiuką naujoką, niekas lageryje ir nesiskųdavo (137);

Nobody in camp respected a remonstrator. With the exception o one or two silly newcomers, nobody ever complained (141);

Vis dėlto pagaliau ir saulelė patekėjo (23);

Finally the sun began to down (28);

Ilgainiui lageryje ėmė veikti net keli slapti samagono bravorėliai (165);

Eventually a few breweries were secretly organized in camp (167);

Kaip labai linksmo būdo girtuoklėlis, jis lageryje buvo gana mėgiamas kolega (173);

Even in camp he was rarely sobber. Since as a lush he was very jolly, he was pretty well-kind (174);

... žmonos krautuvėlėje (154);

... in his wife’s stall (156);

... buvo visiškai ramus žmogelis (147);

... was a completely peaceful human being (151);

... žemeles, samanėles nuo šaknelių kapstau (108);

... scratch the dirt and moss away from the roots (112);

Balandinė saulaitė taip gražiai šviečia, taip meiliai šildo (106);

The April sun shines so gorgeously, warms so pleasantly (110);

Stačiai pažinti nebebuvo galima to galvažudėlio (197);

It was practically impossible to recognize this murderer! (199);

Su mergužėlėmis susitikti negalima (200);

Physical encounters with the girls were banned (202).

Lietuvių kalboje šiuose deminutyvuose jaučiamas lyriškumas, prieštara, aiškiai perteikiama ironija, sarkastiškas efektas, o anglų kalboje to nebelieka. Tai tokie atvejai, kai neišversti deminutyvai, neatlieka savo funkcijų tekste. Vertinimo prasme angliškas tekstas praranda labai daug, vertinimo nebelieka.

...per veidelį ašarėlė rieda (37);

... a tear rolling down his cheek(42);

Tai šitokie dedas čionai dalykėliai! (23);

„So that's what's going on here!“ (28);

... jokie švarkelio, jokio raumenų sluoksnelio ... (108);

... no jacket, no muscle ... (113);

Nebėr mano sausainiukų, - koks galvijas man juos jau nukniaukė! Tai niekšas (209);

My bread crumbs are gone! Some brute already filched them! What a crook! (210);

Mūsų nagrinėtame tekste pasiteikė ir tokių atvejų, kai lietuvių kalboje deminutyvo nebuvo, o verčiant į anglų kalbą jis atsirado.

Babunė Krauzė sėdi vienmarškinė prie dailiai nudažyto namelio, saulelėje šildosi, pirštukus laku dailina (220);

So Granny Krauss sat in her slip by the prettily painted cottage, warming herself in the sun, applying polish to her little nails (221);

Galimas daiktas, namie buvo jisai ir neblogas papūnis(135).

It's possible that at home he wasn't a bad daddy (139).

Dar viena grupė deminutyvų buvo rasta, kai deminutyvai į anglų kalbą verčiami aprašomuoju vertimu.

Šiaip nieko sau razbainikėlis buvo (118).

Otherwise, he wasn't a bad sort of thug (121);

Čia buvo dar ir dvi darbo pertraukėlės ... (113);

Here we even had two short work breaks...(116);

Smulkūs šnipeliai ir kitokie baudžiavininkėliai palaižos zuja iš paskutiniosios (10);

Seedy spies and similar bootlickers heel at the command of their masters (24);
Majeris prieš atleitišką ponios Belenke figūrą atrodo toks sliėkas nabagėlis (170);
...softie Mayer, beside Belenke's strong build, looked like a pathetic worm! (171);
 (...) „plynu ledeliu“ (54);
 (...) „a solid sheet of ice“ (59);
Chemnicas vos vos sulipdė pranešimėli, švelnutį tokį (199);
Chemnitz barely managed to piece together a delicate piece of prose ... (201);

Buvo rasta atvejų, kai lietuvių kalbos deminutyvas išverstas žodžiu, kurio reikšmė ekvivalentiška lietuvių kalbos deminutyvui.

Šaunus Šreideris buvo vyrukas ir labai turtingas (34);
Young Schreider became quite a well- to - do fellow (40);
Leido net laiškeliu kauniškiam draugui parašyti (16);
We're even allowed to write notes to friend in Kaunas (18);

Lietuvių kalboje gausu vedinių, kurie anglų kalboje neturi sintetinio deminutyvo atitikmens. Tokiais atvejais vertėjai padėjo analitinis būdvardžio formos *small, tiny, poor*. Kita grupė deminutyvų buvo išversta aprašomuoju vertimu, kai neekvivalentinio leksinio vieneto prasmė perteikiama išplėstiniais žodžių junginiais. Rasta deminutyvų, kai jie į anglų kalbą neišverčiami, neatlieka savo funkcijų tekste.

Neigiamieji žmogaus apibūdinimai iki šiol lituanistikoje tirti palyginti nedaug. Išsamiausiai aprašyti zoomorfizmai – bene gausiausia šios rūšies leksikos grupė (Rosiniene 1978, 1982, 1989). Apie somatinius lietuvių kalbos frazeologizmus, kuriais žmogus dažniausiai vertinamas neigiamai, yra rašiusi J. Lipskienė (1979), A. Ruškys (1982) irgi tyrė frazeologizmų, pejoratyviškai apibūdinančių asmenį, semantiką bei stilistines ypatybes. Apie neigiamo emocinio vertinimo žodžius nemažai kalbama apibendrinamojo pobūdžio leksikologų veikaluose (Jakaitienė, 1988: 51; Jasiūnaitė, 1995: 35).

Neigiamą emocinį vertinimą turintys žodžiai vadinami pejoratyvais.

Pejoratyvas (lot. *pejorativus* <*pejor* - blogesnis) menkinamasis žodis, menkinamoji žodžio forma. Pejoratyvinis - niekinamas, žeminamas, neigiamas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005: 560).

Pejoratyvus Pikčilingis (1975: 20) vadino „žemojo“ stiliaus žodžius, kurie išreiškia šiurkštumą, atšiaurumą, menkinimą, niekinimą, ironiją, pašaipą. Šių žodžių ištekčiai yra ypač gausūs šnekamojoje kalboje, jie visada turės tik neigiamą vertinimą, pvz.: *palaidūnas*,

išsigimėlis, pienburnis. Tų „žemojo stiliaus“ žodžių priešingybė yra žodžiai, turintys iškilmingumo, arba patetinį atspalvį (Pikčilingis 1976: 20). Yra žodžių, daiktą, reiškinių, asmenį ar jų ypatybę įvardijančių itin jau šurkščiai ir teikiančių itin šurkščią informaciją. Tai vulgarizmai. Jiems pridera necenzūriški žodžiai bei posakiai, taip pat ir plūstamieji žodžiai bei labai šurkštūs keiksmazodžiai.

Keiksmazodžiai dar gali būti skirstomi į „tikruosius“, vadinamus disfemizmais („velnias“, „rupūžė“), ir pejoratyvus plačiąją prasme („apsileidėlis“, „klumpė“). Tikrieji disfemizmai nieko nepavadina, neatlieka nominatyvinės funkcijos. Jie vartojami kalbant ne tik apie asmenį, bet ir apie daiktą, reiškinių. Trečioji grupė – vadinamieji eufemizmai – švelnesni, neutraliesni šurkštaus ar nešvankaus žodžio pakaitalai (Gaivenis, Keinys 1990: 61). Pavyzdžiui: plačiai vartojamas disfemizmas „žaltys“ turi net keletą eufemizmų: „žabaltys“, „žalvarys“, „žalminas“, „šaktys“.

Šiame skyriuje daugiausia dėmesio kreipsime į atskirus žodžius, kurie turi pejoratyviškojo vertinimo. Šiuos žodžius pagal semantines ypatybes galime skirstyti į keletą grupių. Vieni neigiamos reikšmės žodžiai taikomi tik asmeniui, pavyzdžiui: „storulis“, „išsižiojėlis“, o kiti pagrindine reikšme vartojami šiaip kokiam tikrovės daiktui ar reiškiniui pavadinti, o perkeltine – žmogui neigiamai apibūdinti, pavyzdžiui: 1. „migla“, „rūkas“, 2. „žioplys“. Perkeltinės reikšmės pejoratyvai skyla į keletą grupių: 1) zoomorfizmus (gyvūnų pavadinimus), 2) žmogaus ar gyvulio kūno dalių pavadinimus, 3) biomorfizmus (augalų pavadinimus), 4) negyvosios gamtos daiktų ar reiškinių pavadinimus, 5) buities daiktų pavadinimus, 6) socialinių grupių (luomų, tautybių, profesijų) pavadinimus, 7) žodžius, reiškiančius įvairias kultūros realijas (jie susiję su tikyba, papročiais, folkloru) ir t.t. (Jasiūnaitė, 1995).

Neigiamuosius žmogaus apibūdinimus galima suskirstyti ir formaliuoju aspektu: 1) vienu žodžiu, pavyzdžiui, „išsižiojėlis“, „pikčiurna“; 2) pastoviu žodžių junginiu (frazologizmu), pavyzdžiui, „kamieno kamštis“, „ledo gabalas“; 3) žodžiu su stiprinamuoju priedu (intensifikatoriumi), pavyzdžiui „ubago (*duoniaus, piemens*) šmotas“; 4) tradiciniu neigiamos reikšmės palyginimu, pavyzdžiui „pamėlynavusi kaip skenduolio bamba“; 5) tam tikromis formulėmis, kurias iš bėdos galima laikyti ir frazeologiniais junginiais su kintamuoju komponentu, pavyzdžiui: *eik tu po velnio (bieso, šimto nelabųjų, į peklą velniams autų skalbti)*“ 6) ištisu sakiniu ar posakiu, pavyzdžiui, *Jau amen tu esi, nei pusės kapeikos nevertas – duok atsisukęs į mūžą, ir gana*“ (Jasiūnaitė, 1995: 37).

Nemenką vaidmenį neigiamą vertinimą turinčiuose žodžiuose vaidina žodžių daryba. Iš akademinėje „Lietuvių kalbos gramatikoje“ pateikiamų daiktavardžio, būdvardžio, veiksmazodžio darybos tipų daugelis yra šnekamosios kalbos žodžių darybos tipai. Ypač tie,

kurių dariniams būdingi emociniai – ekspresiniai priedai, tie, kurie išreiškia subjektyvų vertinimą. Čia dažni subjektyvų neigiamą vertinimą žymintys priesagos – *ėlis, ė* daiktavardžių vediniai ir priešdėlinių veiksmažodžių *išblykšti – išblyškėlis, išsižioti – išsižiojėlis, pajuosti – pajuodėlis*.

Šnekamosios kalbos žodžiai – daiktavardžiai *–ienė, - uolis, - uoklis, ė, - ena, -(i) ukas, ė, -lys, ė, -ūnas, ė, -alius, - ė, eklis,-ė, ynė, - ata, -šas, - ė, -eita, -čius, - snys, ė, - sna, - tukas, ė, -očius, ė* vediniai: *kuitienė, gaišuolis, skretena, cyplys, marmeklis, rėksnys, džiusna* ir t.t. (Pikčilingis, 1975: 70).

Pejoratyvai yra *priesagų – tynės, - alas, - atis, - astis, - na* vediniai, kurie taip pat būdingi šnekamajai kalbai, pavyzdžiui: *paistalas, kamšatis, bjaurastis, pjautynės*.

Šnekamosios kalbos leksikoje labai linkstama į galūnių vedinius – pejoratyvinius bendrosios giminės daiktavardžius: *drimba* (<dribti), *krapša* (<krapštyti), *niūra* (<niurti) ir t.t. (Pikčilingis, 1975: 72).

Šnekamajai kalbai priskiriamas didelis sudurtinių daiktavardžių būrys, pavyzdžiui: *bobturgis, naktipiečiai, pasiutpolkė*. Nemaža tokių daiktavardžių reiškia neigiamą subjektyvų vertinimą. Ypač tie, kurie sudaromi su dėmenimis *palaikis, šuo, galas, boba: knygpalaikė, šundaktaris, piemengalys, bobvyris*.

Subjektyvus vertinimas, dažniausiai neigiamas, reiškiamas metonimiais ir metaforiniais dariniais: *kiauralūpis, plačiaburnis, nulinktaausis, nusmuktakelnis, šunsnukis, kietakaktis ir kt.* (Pikčilingis, 1975: 73).

Apibendrinant reikėtų pridurti, kad pejoratyvų gausa toli gražu nėra kokia blogybė ar moralės smukimo rodiklis. Jų vartojimas ne tik daro kalbą išraiškingesnę, bet ir rodo, kad apibūdinamasis asmuo yra savas, priklauso bendruomenei, vadinasi, santykiai su juo neformalūs. Pejoratyvai, panašiai kaip ir pravardės, akcentuoja ryškesnes, įsidėmėtinas žmogaus savybes. Neigiamieji žmogaus apibūdinimai paprastai esti semantiškai arba darybiškai motyvuoti, vadinasi, nauji žodžiai (Jasiūnaitė, 1995).

Surinktus pavyzdžius būtų galima suskirstyti į tam tikras grupes pagal vertimo atitikimus. Pati didžiausia grupė pavyzdžių, kai pejoratyvas išverstas pejoratyvu. Anglų kalboje buvo rasta pejoratyvų, kurie atitiko lietuviško pejoratyvo reikšmę.

Buvo čia toks vokietis, Rytprūsių baronas, - apšepęs, nusipešęs, kokių šešių dešimčių metų išsigimėlis (163).

Then there was this other German, and East Prussian baron – a shabby degenerate of sixty or so (165).

Išsigimėlis – niek. „blogų bruožų visuomenei, kitiems kenkiantis žmogus, išgama“.

Shabby – „apšepęs, nuskuręs“; *degenerate* – „išsigimėlis“.

Matyt, juodasai, norvegu išgama gestapininkas nelabai gerai pasisakydavo apie juos Mazeriui, kad jis pradėjo juos keikti (234).

It seems the Norwegian degenerate – Gestapo didn't give a very good report of them to Mayer, from Mayer began to curse them...(235).

- Tu, niekše, čia vėl pribjaurojai? (211).

„You scoundrel, you mucked it up again!“ (212).

Niekšas - „niekam vertas, nedoras, negarbingas žmogus“. *Scoundrel* - „niekšas“.

Retkarčiais prabėga, praeina, praslenka kažkokia žmogysta su dryžuotais drabužiais (23).

Once in a while, some kind of being in striped clothing runs (28).

Ir tas latrelis buvo taip pat politinis nusikaltėlis, - rasę gadino, bestija! (166).

This lecher was made a political prisoner. Anyone could win admission to that club!

Latrelis – ntk. „valkata, girtuoklis“. *Lecher* - „man who frequently indulges in sex“.

Neigiamas vertinimas išlieka ir lietuviškame ir angliškame tekste.

Tokie palaidūnai, kaip aš esą jam ne kompanija! (168).

Such libertines as I were no fit company for him (169).

Pabrėžiamas amoralumas, neigiamas vertinimas angliškame pavyzdyje labiau išreikštas.

Palaidūnas - „kas nerimtai elgiasi, vėjavaiškis“. *Libertines* – „amoralus, lytiškai nedoras“. Angliškame tekste pejoratyvas atitinka lietuviško pejoratyvo reikšmę.

Kitas įžymus bibelforšeris buvo labai gyvo temperamento sudžiūvėlis juočkis, Lodzės pilietis, Rabinezė. (168).

Another eminent Witness was Rabinose, a shrivelled and swarthy Citizen of Lodz with a very lively temperament. (169).

Sudžiūvėlis – „kas sudžiūvęs, sulysęs“. *A shrivelled* – „nuvytęs, sudžiovintas“.

Kita pavyzdžių grupė, pejoratyvų, kai lietuvių kalboje buvo rastas pejoratyvas, o anglų kalboje buvo parinktas žodis, kuriame nėra vertinimo, nes pats žodis neutralus, todėl vertinimas neatsispindi.

(...) pasirūpindavau uždegti jo rūkalą (148).

(...) and provide a light for his smoke (152).

Žodis *smoke* neturi tokio neigiamo vertinimo kaip *rūkalas*.

Rūkalas - menk. „rūkomasis tabako gaminys“.

Klipatos kaip musės rudenį miršta (88).

The cripples died like flies in the fall. (91).

Cripples anglų kalboje reiškia „luošiai, invalidai“. Angliškame *cripples* nėra tokio neigiamo vertinimo, kaip lietuviškame *klipatos*.

Ko gi aš, nemokša būdamas, galiu juos išmokyti? Tiktai mokslą kompromituuju... (234).

„I’m an illiterate, what can I teach them? It’s a bad joke on education, that’s all...“ (235).

Nemokša - neig. „nieko nemokantis, neišmanantis, žmogus“. *Illiterate* - „mažaraštis, neraštingas“. Žodyje *illiterate* nėra tokio kaip neigiamo vertinimo, o *nemokša* jį aiškiai turi.

- *Et! Tiek vaikigaliai, - kalbėjo jis, tiktai gadina mūsų padoriųjų vagių, gerą vardą! (177).*

„Eh. These juveniles“! he’d say. „They only ruin the good names of us decent thieves!“ (178).

Juveniles – „nepilnamečiai“.

Į atskirą grupę galima priskirti pavyzdžius, kuriuose tiek lietuvių, tiek anglų kalboje yra pejoratyvai, bet verčiant iš lietuvių į anglų, angliškojo pejoratyvo leksinė reikšmė yra kita, nors tonas toks pats, tiesiog pakeičiamas pats žodis.

- *Tu, driskių kuily, išlakei visą spiritą! Man tai – nė lašelio nepalikai! (173).*

You grubby pig! You drank all the alcohol and didn’t leave me a drop!“ (174).

Driskius – menk. „kas sudriskusiais drabužiais apsirengęs, nuskurėlis“. *Kuily* - „veislinių kiaulių patinas“. *Grubby pig* - „nevalyvas“. Verčiant pavartotas zoomorfizmas *pig*, kuris dažnai turi neigiamą vertinimą.

- *Liurbi tu, liurbi, - linguoja galva Keningas... (262).*

„A blockhead! You’re a blockhead! Konig shakes his head (263).

Liurbis – menk. „apsileidėlis, ištižėlis“. *A blockhead* - „bukagalvis“. Vertėja norėdama sustiprinti neigiamą vertinimą *liurbį* išversti *blokhead*, kuris yra sudurtinis žodis sudarytas iš dviejų dalių: *block* „pjautas rąstas“ ir „galva“.

Jie tuomet įsitikindavo, kad aš esu paskutinis latras... (167).

They scowled and spat, convinced that I was an utter dolt (168).

Utter dolt – „visiškas, kvailas asmuo“. Žodis *girtuoklis* pagal reikšmę atitinka žodį *latras*.

- *Palauk, šunsnuki, kur traukies? (253).*

- *„Wait, you dirty mutt. Where are you going?“ (254).*

Šunsnukis - niek. „niekšas, niekam tikęs žmogus“. *Mutt* – slengas „niekšingas, bjaurus“.

- *Neklauso, latrai, pasidavę šėtoniškai pagundai (170).*

„Those delinquents wouldn’t listen to me and now they’re given in to Satan’s lure“ (171).

Latras - „valkata, girtuoklis“. *Šėtonas* - „piktoji dvasia, velnias“. *Pagunda* – „gundymas, viliojimas, ką nors padaryti“. *Delinquents* - „nusikaltėliai“. *Satan’s lure* - „šėtono

pagunda“. Šiuo atveju *latrai* išversta *delinquents*. Galima buvo versti žodžiu „a drunkard“. Vertėja pasirinko spalvingesnę žodį *delinquents*.

Rasta peioratyvų, kurie į anglų kalbą buvo išversti aprašomuoju vertimu, t.y. jie buvo perfrazuoti.

- Va, išrauk šį kelmą, - įsakė man *pilvūzas* *su dvokiančia pypke*(112).

(...) an S. S. officer with an enormous belly and stinking pipe (112).

Pilvūzas – menk. „su dideliu pilvu, pilvotas žmogus ar gyvulys“.

Belly – „pilvas“. Verčiant pavartotas būdvardis *enormous*, kuris sustiprina „to pilvo dydį“ ir sustiprina neigiamą vertinimą.

Antrasai, tas mažesnis – *menkysta* (25).

The second one, he's a nothing (30).

Menkysta - menk. prasmę turintis žodis.

Mileris stačiai padūkusiu ožiu kriokia... (173).

Miller is roaring like a billy goat... (174).

Kriokiti – „gerkliniu balsu rėkti, šaukti“. *Roaring* – „kriokimas“.

... – tu, *pienburni*, kai pabūsi penkerius metus fronte, kaip aš, tai tuomet galėsi su manim kalbėti! (239).

„*Suckling pig!* After you're spent five years at the front like I did, then come talk to me!“ (240).

Pienburnis - menk. „tas, kas nerimtai elgiasi (apie vaikiną ar merginą)“.

Suckling pig – „sumauta kiaulė“.

Šiame pavyzdyje yra vertimo neatitikimas, bet abiejuose pavyzdžiuose yra neigiamas vertinimas.

Iš visų pateiktų pavyzdžių galima teigti, kad lietuvių kalbos peioratyvai į anglų kalbą verčiami:

- 1) peioratyvais;
- 2) žodžiais, kurie tiek lietuvių, tiek anglų kalboje yra peioratyvai, tik angliškojo peioratyvo leksinė reikšmė kita, tonas toks pat, tiesiog pakeistas pats žodis;
- 3) žodžiais, kuriuose anglų kalboje nėra vertinimo, nes pats žodis neutralus, nors lietuvių kalboje neigiamas vertinimas buvo;
- 4) aprašomuoju vertimu, perfrazuojant.

3.3 Metaforų perteikimas

Nuo antikos laikų metaforai (gr. *methapora* – perkėlimas) buvo skiriama daug dėmesio. Aristotelis metaforos privalumu laikė tai, kad ja geriausia galima aprėpti nauja, nežinoma (Gudavičius 2000: 87). Aristotelis aiškino, kad „metafora – tai žodžio, reiškiančio vieną daiktą, perkėlimas į kitą daiktą“. Metaforą ir jos vertimo problemas yra analizavę lietuvių autoriai Župerka (1980, 2001), Pikčilingis (1967, 1975), Marcinkevičienė (1994, 1995, 2000), Gudavičius (2001). Iš kitų užsienio mokslininkų minėtini Lakoff ir Johnson (1999), Galperin (1971) Bell (1991), Baker (1999), Newmark (1980, 1995), Larson (1984) ir kiti.

Metaforų kūrimo tikslas – pasakyti išraiškiau, efektyviau, klausytojui padaryti didesnę poveikį, kad jis ne tik protu, bet ir emocionaliai suvoktų perduodamą informaciją. Į metaforą paprastai žiūrima kaip į vieną kalbos išraiškumo priemonių. Paskutiniu laiku etnolingvistikos darbuose (ypatingai lenkų lingvistų mokykloje) kalbama apie vertinamąją metaforos funkciją. Vartodami metaforą, išvelgiame vienokį ar kitokį daiktų panašumą. Tikrasis daikto ar veiksmo pavadinimas nutylimas, jo vietoje pasakomas pavadinimas to reiškinių, su kuriuo lyginama. Pavyzdžiui, užuot pasakiusi: „*Saulė apšviečia pusnis*“, J. Degutytė saulę įsmenina: „*Saulė bėga per pusnis*“... Vaizdas gyvesnis, dinamiškesnis. Metaforos kalbai suteikia ekspresyvumo, išraiškumo, veikia vaizduotę ir emocijas, t.y. kuria tam tikrą komunikaciją tarp skaitytojo ir teksto. Metafora – šuolis iš vienos idėjų sferos į kitą. Pavartoti metaforą – tai pastebėti, kas panašu tarp dviejų kartais nieko bendro neturinčių reiškinių – tarp reiškinių, imamų iš skirtingų bei tolimiausių „pasaulių“ (Pikčilingis, 1975: 276). Metafora per žinomą reikšmę išreiškia nežinomą. Norint suprasti metaforą, reikalingas vaizduotės šuolis. Retorikoje metafora yra kalbos raiškumo ir poveikio klausytojui priemonė.

Mūsų dienomis metaforos gausiai naudojamos publicistiniuose tekstuose, reklamoje. Publicistinio teksto metaforos šiek tiek skiriasi nuo meninio teksto metaforų (pvz., *iškelti į dienos šviesą, trumparegė vyriausybė, krepšinio pasaulio žvaigždės, gyvenimo abėcėlė, juodoji rinka ir pan.*). Meninio teksto metaforos būna vaizdingesnės, originalesnės, greičiau pastebimos tekste. Svarbiausioji vaizdingos metaforos vartojimo sfera yra grožinė literatūra. Metafora leidžia pažinti nežinomą reiškinį per žinomą. Pažinimo procese ji gretina nesugretinamus dalykus, vienu matu matuoja nepamatuojamus dalykus. Ji tobulina žmogaus gebėjimą ieškoti ir rasti panašumų tarp labai skirtingų individų ir objektų. Vienintelis veiksnys, kuris užtikrina dinamiką logosferoje, yra literatūra. Ji nepaliaujamai kuria vis naujas ir naujas metaforas.

Vertinamoji metaforos funkcija taikoma norint sukelti suvokiančiam tam tikrų asociacijų su aprašomu objektu ar reiškiniu ir įvertinti kieno nors elgesį. Nors metafora pasižymi semantiniu talpumu, jai nebūdinga *preskriptyvinė kalbos funkcija*, nurodanti kaip elgtis konkrečioje dalykinėje situacijoje, arba pasakant tikslią informaciją.

Šioje darbo dalyje panagrinėsime išrinktus pavyzdžius su metaforomis, paanalizuosime vertimo atvejus.

Pirmoji metaforų grupė, kur lietuvių kalbos metafora verčiama ekvivalentiška anglų kalbos metafora:

Su juo kalbėti galėdavai tikrai virdulio būdu, be kepurės stovėdamas (113);

You could address him only in the samovar position: cap off and standing at attention (140);

Rankas nuleist ir į šlaunis įremt, maždaug, kad iš žmogaus virdulys pasidarytų (26);

Hands resting on the hips so that each man resembles a samovar (31);

Atsistoti ir sustingti, - rankos prie šlaunų priglaustos, alkūnės kiek atšokusios nuo liemens, kad visa figūra sudarytų dvikoji virdulį (47);

To stand and freeze, hands pressed against the thighs, elbows sticking out from the waist a bit, so that the entire figure resembled a two legged samovar (53).

Dryžuotas blynas ant galvos vietoj kepurės (23);

A striped pancake on their heads for a hat (28);

Gur- gur- gur pasigirsdavo tuomet viduriuose tokia švelni muzika (113);

„Gurgle – gurgle – gurgle“ was the gentle music coming from the bowels (116);

Visų pirmą vyko jisai pastogėje: nei tau lietus už apykaklės varva, nei tau kaulelius jūros vėjas ėda (112);

First of all, there's a roof overhead: neither does the rain drip down your neck, nor does the sea wind gnaw your bones (115);

Šiuose pavyzdžiuose metaforos yra išlaikytos. Metaforų pagrindas yra tas pats požymis.

Tai mūsų katorginiška uniforma ir buvo baigta, kurią vis dėlto apžiūrėjo ir patikrino, nežinia iš kur išlindęs, nusipešęs toksai blauzdikaulis, panašus į žmogų (46);

With this our convict uniform was complete; we were inspected by a plucked shinbone of a man, who crawled out of somewhere (52);

Antroji metaforų grupė, kai lietuvių kalbos metafora verčiama parafraze, aprašomuoju vertimu.

Kartais būdavo jau Vaciaus žandai persisuka, akys žaibuoja, gerklė penkiom gyvatėm šnypščia, pagalys rankoje virpa (86);

Sometimes Wacek's cheeks would start to twitch; eyes blazing, throat hissing like five snakes, stick trembling in his hand (89);

Ilgai, ilgai slinko pirmoji naktelė vaitodama (23);

Slowly, so very slowly slinked away the first bitter night 28);

Metafora *naktelė vaitodama* išversta žodžiais *bitter night* (*skausminga, gelianti naktis*). Tokiu būdu kuriamas kitoks vaizdinys.

Ryščiausia metaforų grupė, kai lietuvių kalbos metafora verčiama ekvivalentiška anglų kalbos metafora. Kita grupė – metafora iš lietuvių į anglų kalbą verčiama parafraze.

3.4. Frazeologizmų perteikimas

Tam tikra prasme artimi žodžiams yra ir nelaisvieji žodžių junginiai, arba frazeologizmai. **Frazeologizmas** (gr. „*posakis*“) – tai pastovus ir ekspresyvus žodžių junginys, turintis savarankišką reikšmę ir atkuriamas šnekos procese kaip gatavas vienetas, pvz.: *apsukti galvą* „suvilioti“, *dantis griežti* „pykti“, *iš kailio nertis* „labai stengtis“, *molio Motiejus* „ištižėlis“, *vėjo pamušalas* „vėjavaikis“, *velnio neštas ir pamestas* „suktas, apgaulingas (žmogus)“; angl. *to keep under one's hat* „laikyti paslapyje“.

Dauguma frazeologizmų nuo laisvųjų žodžių junginių skiriasi savo vaizdingumu, ekspresyvumu. Frazeologizmai, kaip rašo žymus lietuvių stilistikos specialistas J. Pikčilingis, „yra stiliaus aukso valiuta, jo ramsčių ramstis, tai, nuo ko priklauso išraiškos sodrumas, spalvingumas, emocinis poveikis“ (Pikčilingis, 1975). Ir iš tikrųjų užtenka sugretinti bent kelis laisvuosius žodžių junginius su atitinkamais frazeologizmais, kad įsitikintume šių žodžių teisingumu (plg.: *Jis į nurodymus nekrepė dėmesio* ir *Jis nurodymus pro ausis leido*; *Valgė labai nenoromis* ir *Valgė kaip ne savo dantimis*; *Ar vėl pradėsi vaiką mušti?* ir *Ar vėl pradėsi vaikui kailį šukuoti?*). Jau iš šių pavyzdžių matyti, kad laisvieji žodžių junginiai nesukelia jokio vaizdo, stilistiškai neutralūs, o frazeologizmai, jų reikšmė turi aiškų konotacinį (emocinį, ekspresinį, vertinimo ar kt.) komponentą. Dėl tokių čia suminėtų skirtybių frazeologizmai paprastai neverčiami pažodžiui į kitą kalbą, bet ieškoma atitinkamų frazeologinių atitikmenų toje kalboje, į kurią verčiama. Pažodžiui verčiant frazeologizmus, ne tik išnyksta jų konotacinis komponentas, bet dažnai toks vertinys būna neaiškus, beprasmiškas, kartais net komiškas. Sunkiausia išversti vaizdinguosius žodžių junginius. Vertėjui būtina rasti savo kalboje tokių posakių, kurie ne tik perteiktų tą pačią mintį, bet atliktų ir tokią pat stilistinę funkciją, kad kalbos išraiškingumo laipsnis, būtų tas pats, kad vertimo ir originalo skaitytojui iškiltų toks pat meninis vaizdas (Šimėnaitė, 1976: 31).

Frazeologizmus, kaip ekspresyvius ir savarankišką, iš atskirų dėmenų tiesiogiai neišvedamą reikšmę turinčius žodžių junginius, reikia atriboti nuo šiaip pastovesnių žodžių samplaikų, sudėtinių terminų, tokių kaip *aukštas lygis*, *daryti pranešimą*, *reikšti užuojautą*, *dėmėtoji šiltinė*, *greičių dėžė*, *kosminė erdvė*, *sudėtinis prijungiamasis sakinys*, *vidaus degimo variklis* ir pan. Tokie žodžių junginiai paprastai neturi nei frazeologizmams būdingos frazeologinės reikšmės, nei ekspresinės - emocinės konotacijos.

Daugelio frazeologizmų vertimai – frazeologiniais atitikmenimis, vaizdingais laisvais žodžių junginiais ar žodžiais – dažnai perteikia lietuviškųjų pasakymų reikšmę ir tą pačią stilistinę informaciją. Neaiškios priemonės – nevaizdingi žodžiai ar žodžių junginiai – vertimuose vartojami gana retai. Ne visada galima pasirinkti priemones ar norimą vertimo būdą -

nelygu, koks tekstas. Receptų, kaip versti frazeologizmus nėra. Vertėjai turi pasistengti, atsidėję paieškoti paties tinkamiausio atitikmens. Daugumos frazeologizmų vertimai rodo vertėjų išradingumą, meistriškumą: vertime dažniausiai perteikta ne tik reikšmė, bet ir papildomos informacijos atspalviai (Kitkauskienė, 1979: 36).

Jeigu norime išvengti nuobodaus kalbėjimo, štampų, sustabarėjusio nukalto, tarsi iš kanceliarinės knygos, kalbėjimo, pasitelkime frazeologijos turtą. Kaip ir stilistiniai sinonimai, frazeologizmai ne tik pavadina dalyką ar įvardija reiškini, bet ir įvertina jį, išreiškia savo santykį su juo, labai ekspresyviai taikliai charakterizuoja kokį nors asmenį ar dalyką. Neutralesni yra knyginės kilmės frazeologizmai, o liaudiškos kilmės frazeologija, atėjusi iš gyvosios kalbos, - gerokai vaizdingesnė, dažnai ironiška, sąmojinga, turinti ryškų teigiamo arba neigiamo, kartais netgi šiurkštoko menkinamojo ar niekinamojo vertinimo atspalvį. Be visa kita, dar ir labai tiksliai, konkrečiai, glaustai, subtiliai perteikia reikšmės niuansus (Koženiausienė, 1997: 7).

Nemaža lietuvių kalbos frazeologizmų pasakymų anglų kalboje turi frazeologinių atitikmenį. Pavyzdžiui lietuvišką pasakymą *rodyti dantis* reikšme „šaipytis, juoktis“ atitinka anglų frazeologizmas *to show one's ivories*. Vertimo frazeologiniai atitikmenys, turintys tą pačią semantiką ir tą pačią leksinę struktūrą, kaip ir originalo frazeologizmai, vadinami **ekvivalentais**.

Šiame kūrinyje taip pat buvo rasta lietuvių kalbos frazeologizmų, kurie buvo išversti anglų kalbos frazeologizmais.

SS buvo jisai iki kaulo smegenų (127);

Mayer was an S.S. down to the marrow (130);

Griežė jis prieš juos danti, bet į darbus jų nebevarė (236);

He ground his teeth but didn't order them to work (237);

Anglų kalboje frazeologizmas stipresnis, jis reiškia „one's fury“, o lietuvių kalboje – tik *nelabai pykti*, taigi vertimas anglų kalboje šiame sakinyje labiau išraiškingesnis.

Visi jiems ilgą nosį rodė ir liežuvius jiems kaišiojo (231);

Everyone thumbed their noses at them (232);

..., - ėmė jisai ir įsimylėjo – ir dar kaip įsimylėjo iki kulnų, iki pakvaišimo! (201);

And how he feels, in up to his neck, to the point of total delirium! (203);

Anglų kalboje yra panašus *head over heels/ ears*.

Juo labiau, kad vermachtiečiai pradėjo labai išdidžiai elgtis, - į esesininkų sveikinimus neatsakinėja, visur kiša savo nosį...(237);

The mood was heightened by the arrogant behaviour of the Wehrmacht- they didn't respond to S.S. greetings, stuck their noses everywhere... (238);

Yra standartinė idioma to poke one's nose. Čia yra seno frazeologizmo „atgaivinimas“, pagyvinimas, t.y. suteikimas didesnės ekspresijos, tuo pačiu ir vertinimo.

Duos jis man garo! (110);

He's going to get me in hot water! (113);

Jūs iš galvos išsikraustėte – šaukė mūsų esesininkam susijaudinęs pastorius... (289);

„You're out of your mind“ yelled the agitated clergyman (290);

Organizacijos centrą kariuomenė išvarysianti šunim šėko pjauti, o eilinius esesininkus pasiūsianti į frontą (237);

The Army would hick the organization's elite core into the doghouse and ship the rank and file S.S. to the front (238);

- Ne tamstai jaunužėliui mane, seną vilką pagauti! (177);

„It's not for a colt like you to catch on old wolf, like me!“ (178);

Savo vieton atsiūsdavo vis tą avinėli nekalčiausią, tą savo pavaduotoją kapitoną Cete... (273);

In his place, he send that innocent lamb Captain Zette.... (274);

Ir ligos jos buvo kaip kaladės, ir veidelis susiraukšlėjęs, lyg iš šuns gerklės ištrauktas (276);

He legs were stubby and thick, and her little wrinkled face looked like it had been yanked from a dog's throat (275);

Klavanas, it šunelis paspaudęs uodegą, dūlina pas Mazerį pranešti liūdnuos savo misijos vaisius (231);

Klawan, like a doggy with his tail between his legs, drags himself to Mayer to announce the sad results of his mission (232);

Kartais anglų kalboje vartojamas ekvivalentas nuo originalo kiek skiriasi leksine išraiška.

„Girtas – girtutėlis, vos ant kojų besilaikydamas (37);

„Drunk as a skunk, barely able to stand (41);

Ekvivalentų randama ne kiekvienam frazeologizmui. Artimas ekvivalento giminaitis yra analogas. Analogas, ta pati mintis, jos emocinis bei ekspresinis turinys originalo ir vertimo kalbose perteikiamas skirtingais vaizdais, kurie reiškiami įvairiomis leksinėmis bei gramatinėmis priemonėmis.

Dažnai lietuvių kalboje nesant panašių ar tapačios reikšmės frazeologizmų, į anglų kalbą frazeologizmai verčiami pažodžiui. Vertimas pažodžiui reiškia, kad vertėjas „neatpažino“

frazeologizmo, nežino, kad žodžių junginys vartojamas ne tiesiogiai, o perkeltine reikšme. Gali būti, kad vertėjas kitos kalbos frazeologizmui neradęs tinkamo atitikmens savoje kalboje, kartais verčia kiekvieną frazeologizmo žodį atskirai. Žemiau pateiktame pavyzdyje vertėja lietuviškame tekste neatpažino frazeologizmo *ne visi namie* – „beprotis, sukvailėjęs“ ir į anglų kalbą išvertė pažodžiui *nieko nebuvo namie*.

Net patsai Konfekcionsmajeris kalbėdavo, kad Klavanui esą galvoje kažkas ne visi namie! (190);

Even Konfektionsmayer, notorious moron, used to say that in Klawan's head there was nobody home! (191);

Rodos, neišsenkamos frazeologizmų atsargos, bet vertėjai ne visuomet jomis naudojasi. Lietuvių frazeologizmu pasakoma informacija gali būti perteikta aprašomuoju vertimu (parafraze) – laisvu žodžių junginiu ar žodžiu.

Jis buvo puikus mitinginis oratorius, turėjęs griausmingą balsą ir aiškią tarseną, aštrų; sąmojų, smailų liežuvį (160);

He was a wonderful orator, with a thunderous yet clear voice, a sharp wit and a sharper tongue (162);

- Klausyk, kumščiavos apaštale, - sakau aš jam, - čia ir kitas dalykas netelpa mano galvoj (97);

„Listen, apostole of ficticuffs“, I tell him „there`s this other thing that bothers me“ (101);

Sutinusiom kojom, klebetuojančia širdim ir visokiu tenai kinkų drebėjimu (156);

(...) with swollen feet a rattling heart, quivering thighs (158);

Kai pakaruoklių nėra – nors pirštus graužk (141);

When there`s no one to hang – just sit and chew your finger - nails (145);

Šalta, po velnių! Dantis ant danties nepataiko (281);

It`s cold, by the devil! Tooth no longer hits chattering tooth (281);

Na, širdis – tai dar puse bėdos: galima gi užsimerkus eiti, automatiškai, kaip kūnai laukuose kad vaikšto (324);

In fact the heart was just one part of the problem. You can always walk with you eyes closed, automatically, like the nags who drift in the fields (324);

Apie penktą valandą rytą kelią mus Bratkė, samagonu iš tolo dvokdamas, - matyt, jis, vargšelis, nebuvo sudėjęs akių... (327);

Around five, Bratke wakes us. From ten, paces he stinks of moonshine; apparently the poor guy never even closed his eyes... (327);

Vertimai, nors ir ne frazeologizmais, pavykę: lietuvių pasakymams parinkti tokie anglų kalbos atitikmenys, kurie perteikia tapatų ar labai panašų vaizdą, ne vien tik reikšmę.

Kai kurie lietuvių kalbos frazeologizmai buvo išversti panašaus turinio, bet skirtingos formos frazeologizmais.

Rūpesčių seniūnas turėjo pilną skverną (140);

The senior had a sea of troubles (144);

Lemanas buvo kvailas per visą pilvą (143);

Lehman was even dumber than he looked (147);

Vertimo vaizdingumas gali būti kompensuojamas kitoje vietoje: lietuviško frazeologizmo reikšmę anglų kalboje perteikė žodžiu ar laisvu žodžių junginiu, kitoje vertimo vietoje kartais vartojamas frazeologizmas ten, kur originale jo nėra.

Tiesą pasakius, kapitonas Cete menkysta ir buvo (239);

Really, though, Captain Zette was of no account (240);

Šoka visi trys esesininkai pasiutpolkę palei tvorą ir rėkia visa gerkle! (185);

Now all three danced a mad polka by the fence, howling like a pack of hounds in full throat! (186).

Frazeologizmai – viena ryškiausių stiliaus priemonių, todėl kūrinį verčiant į kitą kalbą, tenka ilgiau paieškoti frazeologinio atitikmens: nepakanka išversti tik reikšmę, reikia perteikti ir tą pačią stilistinę informaciją. Neraiškios priemonės – nevaizdingi žodžiai ar žodžių junginiai vertimuose iš lietuvių į anglų kalbą beveik nevartojami.

Didžiausia grupė pavyzdžių buvo rasta, kai frazeologizmas išverstas frazeologizmu. Kita grupė pavyzdžių, kai lietuvių kalboje nesant panašių ar tapačios reikšmės frazeologizmų į anglų kalbą frazeologizmai verčiami pažodžiui. Rasta atvejų, kai verčiama aprašomuoju vertimu (parafraze), kai lietuvių kalbos frazeologizmai buvo išversti panašaus turinio, bet skirtingos formos frazeologizmais ir kai buvo pavartoti frazeologizmai, kai originale jų nebuvo. Susidarė įspūdis, kad didesnė dalis lietuviškų frazeologizmų išversta ne frazeologizmais dėl kalbos sistemos ar dėl to, kad vertėja neatpažino frazeologizmo.

3.5. Palyginimų perteikimas

Palyginimas yra stilistinė priemonė, vartojama vienam daiktui ar reiškiniui sugretinti ar palyginti su kitu, norint pabrėžti, išskirti, išryškinti ar patikslinti kurį nors bruožą ar požymį (Vosylytė, 1985: 3). Meninis palyginimas – tai daikto, reikšmės, ypatybės ekspresyvus nusakymas sugretinant su kitu reiškiniu, turinčiu bendrą (realų ar tariamą) požymį (Župerka, 1983: 74).

Vieni palyginimai yra leksiškai laisvi, situaciniai, kuriami kalbant kiekvieną kartą iš naujo, pavyzdžiui: *Zelionkės snukis blizgėjo kaip jo odinis apsiaustas* (114).

Kiti yra pastovūs, stabilūs, tradiciniai, vartojami kaip nusistovėjusios, įprastinės kalbos priemonės. Pastovūs palyginimai visada turi tam tikrų ekspresinių bei emocinių atspalvių. Jais vaizdingai charakterizuojami veiksmai, būsenos bei ypatybės. Ypač ekspresyvūs ir vaizdingi neigiamo vertinimo pastovūs palyginimai, kurių yra kur kas daugiau negu teigiamų, pavyzdžiui: *Lūpa atkrito kaip senos kumelės* (J. Balč.). *Prisikorė (prikibo) kaip derva* (B. Sruog.).

Neigiamo vertinimo pastovūs palyginimai paprastai būdingi šnekamosios kalbos stiliui. Be to, pastovūs palyginimai turi daug sinonimų. Kai kurių reikšmių sinonimines eiles sudaro net keliasdešimt palyginimų.

Dauguma pastovių palyginimų yra senos kilmės. Juose gausu klasinių santykių, mitinių bei religinių vaizdinių, liaudies gyvenimo, buities, papročių, visuomeninės aplinkos bei tarpusavio santykių ir įvairių kitų praeities gyvenimo bei pasaulėžiūros atspindžių (Vosylytė, 1985: 3). Kai kuriuose palyginimuose atsispindi vidiniai prieštaravimai, pasaulėžiūros ribotumas, ironiškas ar neigiamas požiūris į tam tikras socialines grupes, kitos tautybės ar religijos žmonės. Pastovūs palyginimai yra labai svarbi kalbos vaizdingumo ir ekspresyvi išraiškos priemonė.

Palyginime išskiriami trys sudedamieji elementai: 1) dalykas, kurį lyginame (tema), 2) dalykas su kuriuo lyginame (vaizdas) ir 3) lyginimo pagrindas. Pilnajame palyginime visi trys elementai būna pasakyti (Župerka, 1983: 75), pavyzdžiui: *Gira, lyg boružė man per širdį eitų* (M. Mart.).

Pagrindinė palyginimo išraiška yra dvinarė forma su lyginamaisiais jungtukais *kaip, lyg, it, tartum, negu, nei*, anglų kalboje – *like, as*. Glaustesnė palyginimo forma yra artimesnė metaforizacijai, pvz.: *It papartis žydi vidury nakties. Girioj pasiklydus, ž v a i g ž d e l e j i s š v i e s* (S. Nėr.). Šita forma nesunkiai transformuojama į sinonimišką lyginamąją konstrukciją: *jis (papartis) švies lyg žvaigždelė*.

Daugiausia meninių palyginimų vartojama grožinėje literatūroje, publicistikoje, buitineje kalboje. Buitinėje kalboje dominuoja frazeologiniai palyginimai, palyginimai

priežodžiai, pavyzdžiui: *Šienelis k a i p r ū t a – juoksis karvytė ėsdama (LKŽ). Neskaniai pavalgiau, kaip l e n t y n a p a l a i ž i a u (šnek). (Župerka, 1983: 76).*

Palyginimai kuriami remiantis tais pačiais panašumais, kaip ir metaforos: formos bei išvaizdos, spalvos, garso, padėties vertės, išpūdžio, dydžio bei gausumo.

Meninio palyginimo esmė yra ne gramatinė išraiška, o semantika, vaizdingo ar emocinio lyginimo idėja. Meniniai palyginimai kelia vaizdus, žadina emocijas, jie gyvina sakinį, daro įtaigesnį, vaizdingesnį.

Palyginimai iš lietuvių kalbos į anglų kalbą gali būti verčiami: 1) palyginimais, 2) parafraze. Kartais palyginimas gali atsirasti anglų kalboje, nors lietuvių kalboje jo nebuvo, kaip kompensacijos priemonė.

Palyginimuose dažnai vartojami zoonimai kai norima apibūdinti įvairias išorines ir vidines žmogaus ypatybes. Dažniausiai zoonimai yra skirstomi į 3 parametrus: 1) žmogaus vidinių ypatybių (pvz.: emocijų, jausmų, proto ypatumų ir pan.) apibūdinimas ir įvertinimas. 2) žmogaus išorinių ypatybių (pvz.: bendros išvaizdos, atskirų kūno dalių, eisenos ir t.t.) apibūdinimas ir 3) darbštumo ir darbingumo, kaip vidinių ir išorinių ypatybių sąveikos apibūdinimas (Rosinienė, 1990).

Labai dažnas yra žmogaus vidinių ypatybių zooniminis apibūdinimas ir įvertinimas. Emocijas apibūdinantieji zoonimai palyginimuose gali žymėti neapykantą, pyktį (pvz.: priekabumą, valdingumą, palinkimą muštis ir pasipūtimą, paniurimą, nenorą bendrauti) ir priešingai - žymintys tylumą, bailumą, meilumą ir su jais susijusį elgesį (Rosinienė, 1990).

Šiame darbe didžiausia grupė buvo surasta palyginimų, kurie iš lietuvių kalbos į anglų kalbą buvo verčiami palyginimais. Kaip matyti iš pavyzdžių, šie palyginimai turi neigiamą vertinimą, ironiją ar sarkazmą. Daugiausia buvo surasta pavyzdžių, kai abiejose kalbose buvo lyginama su gyvūnais.

Pagaliau vėzdu per šonus paraginti, kimbame į tuos numirėlius, nelyginant tarakonai į košelienu (55).

Finally, urged by a cudgel on our ribs, we cling to the corpses like cockroaches to jellied pigs feet (60).

Ir tos vargšės bulvelės – tiktai iš rudens būdavo geros. Žiemą jos jau pašutusios. Į pavasarį jos pasidarydavo deglos – juodmargės lyg olandiškos karvių veislės (208).

And these poor little potatoes were only good in the fall. In the winter, they were always frozen and rotten. By spring, they were mottled black and white, like a breed of Dutch cow (209).

Praslinkus nustatytam laikui, reikia dujas išleisti - vėl lipk ant stogo it morcinis katinas (250).

After enough time had elapsed, the fumes had be dispersed and the S.S. had to mount the roof again like cats in heat (251).

Man tebesant lignoninėje lignoniai pradėjo į ją griūti it skruzdėlės į medaus puodynę (101).

While I was in the hospital, patients started dropping in like ants into a pot of honey (105).

Vaikščiojo jisai stypindamas tai ant vienos kojos, tai ant kitos, va, visiškai kaip gandras (127).

He moved just like a stork; first he'd stand on one leg, then on the other (130).

Sėdėjo jisai mūsų raštinėje, nieko nedirbdamas, besiversdamas organizavimu ko nors paėsti: storas buvo kaip dramblys ir rijo kaip smakas (165).

He sat in our office, doing no work, tirelessly organizing more things to eat. He ate like a dragon and was fat as elephant (167).

Vidutinio ūgio, plačių pečių, milžinišku pilvu, kreivomis kojomis it nusilesęs orangutangas (246).

He was a medium height with wide shoulders, a monstrous belly and crooked legs; he looked like a crapulous orangutan (247).

Labai ryškus neigiamas vertinimas, kai žmogaus išorei apibūdinti vartojamas zoomorfizmas *orangutangas* ir dar su dalyviu *nusilesęs*.

Iš Rygos metų pabaigoj atsievakavo dvi senesnio amžiaus esesininkės, storas kaip drambliai (269).

At the end of the year, two older S.S. women, fat as elephants evacuated from Riga to our camp (270).

Išvaizda lyginima su *drambliais*, kad nurodytų storumą, gremėzdiškumą.

Raumeningas, tvirtas kaip mulas (279).

(...) – *Muscular and strong as a mule* (279).

Šiame palyginime zoomorfizmas *mulas* apibūdina žmogaus didumą, tvirtumą.

Supleškėsite kaip blakės, - liūdnei lingavome jiem! (276).

„You're going to burn like bedbugs“, we told them sadly (277).

Pavakary pasiveja mus raitelis, nupenėtas toksai it lašininis pusparšis ant risto sarto žirgelio (292).

At dusk a horseman overtakes us. He's blubbery as a bacon hog astride his light bay trotter (293).

Zoomorfizme *pusparšis* ir dar *nupenėtas, lašininis* slypi neigiamas vertinimas, ironija.

Vyrai taip pat ne geriau atrodė prie spygliuotų tvoros vielų it musės prilipe (245).

The men didn't look much better, stuck to the barbed wire fence like flies (246).

Apsiavęs kaliošais, vikriai, kaip katinas persiraitė per tvorą (184).

Lyginant su *katinu*, pažymimas žmogaus vikrumas, mokėjimas greitai persokti.

Slipping into heavy rubber galoshes, he looked his hands into the wire and scampered over, nimble as a cat, sprang down on the other side (185).

Neigiamo vertinimo nėra.

Žmonės jau laukė mūsų. Iš nuošalesnių kaimų susirinko į pakele. Esesininkų keiksmas jų nebegąsdino. Stovi pakelėse, stovi iš skausmo sustingę ir gyvi paminklai Europos kapinyne (...) (291).

People traveled from secluded villages to gather on the roadside. S.S. curses no longer frightened them. They stood by the road and anguish turned them to stone, like monuments in the great graveyard of Europe (292).

Pabrėžiant žmonių stovėjimą visiškai nejudant, lyginama su *paminklais*. Šiuo atveju pabrėžiamas ir nustebimas.

„Ot, po velnių, tai įkritau ir blusa į sirupą, - galvojau sau, ...“ (272).

„The devil! I'm like a flea stuck in the syrup, now“ I think. (273).

...ėmė mirti sutartinai ir žąsiškai pavasari, dėlių apsėsti (90).

...They began dying in unison like spring ducklings beset with beeches (93).

Ir balti gyvūneliai, matyt, nespėjęs laiku pas kitus pabėgti, skuta kruta – drabužių paviršiuje mažais būreliais, nelyginant avytės pikto šuns išgąsdintos (55).

And the white beasties, not having had time yet to escape to other bodies, hurry and scurry in clusters on the clothing like lambs frightened by a mad dog (60).

Lyg avytės - vertinimas teigiamas.

Išbalęs buvo ūsas, drebjėjo kaip ciucka šaltyje, vandeniui apipiltas (199).

He was pale over, trembling like a drenched puppy in the cold (201).

Palyginime pavartotas „ciucka“ sukelia didesnę pasigailėjimą.

Kaip matyti iš šių pavyzdžių, palyginimuose yra minimi zoonimai, tokie kaip: *taronai, kiaulės, katinas, olandiškos karvės, ožiai, skruzdėlės, gandrai, orangutangas, drambliai, mulas, blakės, pusparšis, musės*. Vertinimas dažniausiai neigiamas, žmogui yra prilyginamos šių gyvūnų charakterio, būdo ar išvaizdos panašumas.

Dažnas palyginimas yra su įvairiais daiktais.

Zelionkės snukis blizgėjo kaip jo odinis apsiaustas (199).

Selonke's snout glistened like his leather coat (201).

Mano kojos jau buvo sutinusios ir sustingusios ir pliauskos (292).

By now my legs were swollen and frozen stiff as planks (293).

Galūnėms apibūdinti skirtas palyginimas *pliauskos nejudrios, negyvos*.

Tik rašomosios mašinėlės klavišai šiek tiek painiojasi, it pelais jie būtų buvę apaugę (93).

But the typewriter keys kept getting muddled, as if they were covered with moss (96).

Po ilgų pastangų katargininkėliai vis dėlto buvo dailiai suguldyti, vienas prie kito priglaustas, prispausti it marmeladiniai saldainiai dailioje dėžutėje (51).

At long last, the convicts are neatly tucked in. one suggled to the next, squeezed like sugar plums in a tidy box (56).

Kaip šiaudų kūlys išvirtau atbulas pro duris (44).

Like a sheaf of straw, I tumbled backwards through the door. (50).

Stengiuosi žingsniuoti, bet man labai sunkiai vyksta,- tuoj griūnu į šalį, kaip avižų pėdas (326).

I'm trying to stride – but it's hard to do this. I topple to the side like a sheaf of oats (326).

Ir kojos jos buvo kaip kaladės, ir veidelis susiraukšlėjęs, lyg iš šuns gerklės ištrauktas.

Her legs were stubby and thick, and her little wrinkled face looked like it had been yanked from a dog's throat. (328).

Šiame pavyzdyje pastovus palyginimas išverstas pastoviu palyginimu. .

Katargininkai kaip ir nulinko it pjaunamos viksvos, išgirdę tokią naujieną (292).

The convicts droop like mown sedges. The mood of optimism is suddenly gone energy seeps away (293).

Kūrinyje kartais yra lyginama pagal išvaizdą.

Nors lageris kasdien augo pilnėjo it prūsas prie alaus boso (...) (146).

Although the camp grew larger by the day, swelling like a Prussian with a barrel of beer (...) (150).

Galva – kaip suskilusi puodynė, iš kurios išrūgos sunkiasi (52).

Your head feels like a split crock leashing curds (57).

Lyginant galvą su suskilusia puodyne, pabrėžiama kad galvoje visai nieko nėra – ji tuščia.

... mūsų spygliuotų jelektrintų vielų tvora spindi žaižaruoja kaip sidabrinė, smulkiu cukrumi apibarstyta (211).

„Our electrified barbed wire fence shines and sparkles as if it were sprinkled with fine silvery sugar“ (212).

Surasta palyginimų pagal padėties vertę.

Lazduotieji vyrai, tarytum senatoriai kokie, - vėl prie durų (20).

The men with the sticks, like senators of some kind, once again stand by the door (25).

...šypsosi skersa lūpa it pasakos kvailys, geležėlė radęs (239).

... *smiled his vacuous lopsided grin like a simpleton in a fairy – tale* (240).

Dar viena grupė palyginimų - pagal būdo savybę:

(...) *šokdama, kaip katė jai į akis* (...) (143).

(...) *leaping like a cat into their eyes* (147).

Tai frazeologinis palyginimas.

Klavanas, it šunelis paspaudęs uodegą, dūlina pas Mazerį pranešti liūdnuos savo misijos vaisius (231).

Klavan, like a doggy with his tail between his legs, drags himself to Mayer to announce the sad results of his mission (232).

Šunelio toks jau būdas, kai prasikaltęs jaučiasi – *uodegą paspaudęs (pabrukęs) dūlina*.

Lietuviškas palyginimas turi ryškesnį vertinimą.

Nėra kitos išeities, kaip tiktai – klionkt į vandenį it varlė nuo žardo (110).

There's no alternative expect to plop back in the water like a frog off a log (113).

Buvo rasta palyginimų pagal išpūdį:

Jūs tokiais reiškiniiais piktinatės, o mes į tai nekreipiame dėmesio. Lyg į blusos kandžiojimą.

Truputį nemalonu. Truputį niežti. Bet tai ir viskas (100).

You bridle at these incidents, but we ignore them. It's about the same as a flea's bite. It's a bit unpleasant. It itches some. But that's all. (104).

Kai dienos metu ar pavakary Liutkė pasisukdavo lagery, visuomet būdavo – lyg tarytum vėjelis iš šiaurės poliaus papūtė (29).

Day or evening or whenever Ludtke would show up in camp, it always felt like a breeze blew in from the North Pole.

Susidarė toks šalčio išpūdis, pasirodžius *Liutkei*, nes jis buvo žiaurus ir nekenčiamas esesininkas.

Užmokėjęs už alų, išėjau iš smuklės it tarakonų griaužiamas (272).

I paid for the beer and we left; I felt like I was being gnawed by lice (273).

Norėdama susitrinti išpūdį, vertėja lietuvišką žodį *tarakonai* angliškame tekste verčia žodžiu *utėlės*.

Yra atvejai, kai lietuvių kalboje buvo palyginimai, o verčiant į anglų kalbą palyginimo nebeliko.

Palyginimuose abiejose kalbose pavartoti zoonimai.

Katorgininkai kaip alkani vilkai plėšia vienas iš kito duonos gabalėlį (291).

The convicts, hungry wolves, rep a crust of bread one from the other (292).

Dažnas palyginimas yra su įvairiais daiktais.

(...) *duobė aplink kiemą buvo pilna vandens, dumblino tokio, parūdijusio, kaip nacių partijos drabužiai* (...) (108).

(...) *hol around the stump is filled with water, stagnant and rusty – looking, in fact the colour of the Nazi party uniform* (112).

Surasta palyginimų pagal padėties vertę.

(...) *po lagerį su šunimi vilku ir su bizūnu, iš vielų nupintų, besivalkiojās atrodė, kaip argentinieško žirgyno komendantas* (146).

(...) *he skulked through camp with a German shepherd and a whip of braided wire* (150).

Buvo rasta palyginimų pagal įspūdį.

(...) *čiupinėja plikus kaulelius lyg su botagu pačaižo* (108).

(...) *It poodles your naked bones, then slashes at them with a whip* (113).

Dar viena grupė palyginimų, kai lietuvių kalboje palyginimo nebuvo, bet anglų kalboje jis atsirado.

Šoka visi trys esesininkai pasiutpolkę palei tvorą ir rėkia visa gerkle! (185).

Now all three danced a mad polka by the fence, howling like a pack of hounds in full throat! (186)

Mileris stačiai padūkusiū ožiu kriokia... (173).

Miller is roaring like a billy goat... (174).

Ir dar vėjas toksai išdavikiškas iš jūros pučia, kad jį velniai kur! (108).

Then to make things worse, the wind turns traitor, blowing from sea like the devil! (112).

Neigiamas vertinimas palyginimuose yra dažnesnis nei teigiamas. Pasitaiko grubaus, kartais keisto vertinimo. Iš surinktų pavyzdžių matyti, kad palyginimai išverčiami nesunkiai. Matyt, šiomis kalbomis kalbančių tautų atstovai panašiai supranta juos supantį pasaulį, panašiai jį vertina. Būdvardiniai palyginimai dažniausiai apibūdina žmogų. Nepaisant šito, išimtinai žmogaus sferai (psichikai, intelektui, estetiniams ir doroviniams vertinimams) skirta visai nedidelė palyginimų dalis: visur dominuoja išorė, fizinis, ypač regos ir lytėjimo pojūčiais suvokiamos savybės. Vadinasi, ši gausi kalbos stereotipų grupė remiasi savotišku vizualiniu principu (panašiai kaip kinas ar tapyba) (Jasiūnaitė, 1996: 17).

Apibendrinant šį skyrių, galime teigti, kad dažniausi lyginama su įvairiais gyvūnais – zoonimais taip pat su įvairiais daiktais. Rasta palyginimų pagal išvaizdą, būdo savybes, įspūdį ir padėties vertę. Galima daryti išvadą, kad verčiant palyginimus iš lietuvių į anglų kalbą ypatingų sunkumų nekyla.

3.6. Retorinių sušukimų ir klausimų perteikimas

Retoriniu sušukimu vadinamas emociingas šaukiamasis sakiny (Župerka, 1983: 87), pavyzdžiui, *Kiek kraujo išliejo, kiek žmonių nustojo turtų ir galvą padėjo už tą savo brangiausią kalbą!* (Žem).

Emocingo šaukiamojo sakinio reikšmė dažnai būna negriežtai apibrėžta, aiškus tik emocijos vertinamasis atspalvis: pasigėrėjimas, nuostata, nepasitenkinimas ar kita, pavyzdžiui *O saulės koks tekėjimas!* (Just. Marc.) Retorinis sušukimas – būdinga ne tik oratorių kalbos, grožinės literatūros, bet ir buitinės kalbos išraiškos priemonė. Ypač dažnai jis vartojamas publicistikoje, mokslo populiarinamojoje literatūroje (Župerka, 1983: 88). Retorinis sušukimas - šaukiamasis sakiny, kuris itin emociingai išreiškia mintį. *Kokios tai gražios dienos!...* (M. Mart.) *Kiek tos nakties vasarą!* (J. Balt.). Retorinio sušukimo reikšmė dažnai esti negriežtai apibrėžta, aiški tik emocija, vertinamasis atspalvis: pasigėrėjimas, nuostaba, nepasitenkinimas ir kt. (Župerka, 1983: 45).

Retorinis klausimas – (gr. *rhētōr* „oratorius“) paprastai vadinamas ekspresyvus klausiamojo sakinio formos tvirtinimas arba neigimas. Klausimo forma čia turi ne savo tiesioginę, o perkeltinę reikšmę, pavyzdžiui: *ar kliudo tam rugio daigelis, / ar grūdas kam saulę užstoja?* (Just. Marc.). *Kur tu juos perrėksi visus?* (J. Balt.). Šio tipo retoriniai klausimai būdingi ne tik retorikai, publicistikai, jie plačiai vartojami grožinėje literatūroje paplitę buitinėje kalboje (Župerka 1983: 87). Į tokius klausimus nesitikima atsakymo, o norima atkreipti dėmesį. Į tokius klausimus kartais atsako autorius, o kartais jis ir lieka žodžiu neatsakytas, nes atsakymas aiškus iš konteksto, pavyzdžiui: *Tikrink dabar kiekvieną tokį rėkiantį sutvėrimą, kas jis – vyras ar moteris?!* (B. Sruog.)

Retoriniai klausimai yra ekspresyvesni, įtaigesni už sinonimiškai konstatuojamuosius sakinius (Župerka, 1983: 61).

Retoriškai klausdami arba sušukdami, paprastai ką teigiame ar neigiame, bet savo mintį čia perteikiame ne dalykiškai, o su ryškiais emociniais priedais, rodančiais mus jaudinantis, išgyvenant stiprų jausmą.

Dažnai retorinis klausimas arba retorinis sušukimas neteikia naujos informacijos, o tik atkreipia skaitytojo arba klausytojo dėmesį, pabrėžia tai, ką teigia paskui einantis sakiny. Tada jie kalboje teatlieka vien pabrėžiamąją arba išskiriamąją funkciją.

Retoriniu klausimu ir sušukimu dažnai kreipiamės į čia nesantį asmenį.

Viešpatie, viešpatie, - kaip aš valgyti noriu! (209)

Lord, or lord -I'm so hungry! (210)

Bet kai pasitaiko versti jo meilės laiškus, - suk jį devyni, koks jis asilas! (201).
But if it happens that you have to translate his love letters, screw him, he's such as ass!
(203).

Mano kojos visiškai ištvirko - nebeneša kūno, nors tu ką! (111)
My legs became profligate - they simply wouldn't carry my body any longer, and there was
nothing I could do! (114).

Šalta man pasidarė nuo tokios jo filosofijos. Suk jį velniai! (98).
This philosophy of his turned me cold. The hell with him! (103)

Tai geros širdies vagilėlio būta! (110).
What a good – hearted thief! (113).

- Sakyk tu man, koks rūpestingumas! (26).
„How thoughtful!“ (31).

Tai bent buvo laikai! (25).
Those were some times! (30).

- Va tau, kad nori! (23).
„Well, what do you know“ ! (28).

- Ko gi čia dabar dūsauji? Kad jau kartą mirei, tai ir būk numiręs, nebedūsauk,
susimildamas! Kas tai matė: numirėlis ir dūsauja!

„Why are you sighing! Once you're dead, stay dead don't sigh for mercy's sake! Who
ever heard of such a thing: dead and sighing!“ (61).

Savaime pasidarė suprantama, kad vienas iš tų dviejų seniūnų bus tučtuojau suėstas: reikia
gi Zelonkei vietos! (148).

It was naturally assumed that one of these two had to be bumped off promptly. Selonke
needed a post, after all! (153).

Verčiau jau šimtas lazdu per kuprą, negu šitokia nosis! (93).
I'd rather take a hundred lashes on the back than suffer such a nose! (96).

Blogiausias dalykas buvo – tai pasiutusi sloga, kad ją kur smakas būtų prarijes! (93).
The worst thing was my hellish cold; if only the devil would swallow it! (96).

Va, taip, šmaukšt – ir nebėr žmogaus! (98).
Bam! – no more man! (102).

Ir dar vėjas toksai išdavikiškas iš jūros pučia, kad jį velniai kur! (108).
Then to make things worse, the wind turns traitor, blowing from sea like the devil! (112).

Ir mes dabar, kaip visi gyvieji žmonės, švenčiame velykas! Sėdim po stogu, ant suolo, - ir
kiaušinių turime! (107).

And now, just like real human beings, we're celebrating Easter! We're sitting under a roof on a bench! And we have one egg! (111).

Kad jį bent sapne koks budelis pasmaugtu! (22).

„May some hench – man strangle him in his dreams!“ (27).

Sveikinuu, - aš jau klipata! (111).

Congratulations! Now I'm a cripple! (114).

- O! – šūktelėjo jisai, - poetai gali būti dar pavojingesni! (13).

„Oh!“ he shouts. „Poets can be even more dangerous!“ (19).

Tegyvuoją Vacius iki pirmųjų kartuvių! (106).

May our Vacek live just long enough to hang! (110).

Duos jis man garo! (110).

He's going to get me in hot water! (113).

- Mes jau laisvi! - šaukia Griunvaldas pasistypinėdamas, net jam pilvas kliuksi (332).

„We're free!“ yells Greinvald jumping up and down, belly sloshing from side to side (331).

- Ne tamstai jaunužėliui mane, seną vilką pagauti! (177).

„It's not for a colt like you to catch on old wolf, like me!“ (178).

Šalta, po velnių! Dantis ant danties nepataiko (281).

It's cold, by the devil! Tooth no longer hits chattering tooth (281).

Kai baisiai norisi mušti, ar ne vis tiek, ką muši? (86).

When the urge to hit is unbearable, does it matter who you hit? (89).

Kas per niekšybė! Kodėl tie žalčiai nieko nesako savo mergom, kai jos ulioja su vyriškiais kariuomenės uniformoje? (157).

How mean! Why don't those snakes say anything to their gals when they're gallivanting with fellows in regular army uniforms? (159).

Rasta pavyzdžių, kai retorinis klausimas ir sušukimas yra tame pačiame sakinyje.

... - kokiais pyragais juos, tokius nusibaigusius būtų galima į dūsautinę meną prisivilioti?! (120).

It would have taken something very sweet indeed to lure such weary and worn men to a lively pursuit of carnal delights?! (124).

Tikrink dabar kiekvieną tokį rėkiantį sutvėrimą, kas jis – vyras ar moteris?! (265).

So now check every kid! this screaming being – is it a man or a woman?! (267).

Verčiant retorinius klausimus ir sušukimus nėra didelių sunkumų, nenutolstama nuo originalo. Abejose kalbose tokie sakiniai yra su ryškiais emociniais priedais, rodančiais, kad veikėjas jaudinasi, išgyvena stiprų jausmą.

3.7. Okazionalizmų perteikimas

Šnekamoji kalba yra toji dirva, kurioje atsiranda sugalvoti žodžiai, vartojami tik kartą. Okazionalizmai - naujadarai, kurie turi vidinę formą, yra ekspresyvūs (gali būti ir neekspresyvūs), turi vertinimą. Jie būna sugalvoti autoriaus išraiškingumui pabrėžti, sukurti ne informatyviam tikslui, o kaip ekspresyvus pasakymas. Tokių naujadarų (okazionalizmų) yra simbolistų poezijoje, pavyzdžiui Majakovskio. B. Sruogos poezijoje taip pat yra okazionalizmų.

Okazionalizmas - neįprastas darybos žodis, kurio reikšmė suprantama tik kontekste su kitais žodžiais, pavyzdžiui „Tai margumas genelio, tai *genumas* genelio (lietuvių liaudies daina) (Tarptautinis žodžių žodynas, 2005: 524). Pikčilingis (1975) teigia, kad okazionalizmai - žodžiai, pavartoti tik „tam atvejui“, tik „vieną kartą“. Jie neretai neatitinka įprastinių darybos modelių, vartosenos normų, rodo perdėm individualų kalbančiojo skonį, pavyzdžiui: *ilgas plaukas – moters puoša, vyro luoša. Be pigu nepirkti, kad yra perkučiu.* (Pikčilingis, 1975).

Šioje kalbos vartojimo srityje apdriskusį pavadinis *driskažmogiū*, augalotą – *pusantražmogiū*, kas bamba, tas *bambynė*, nuolat zyziantis – *zyzlys*, nuolat žliumbiantis – *žliumbeklis*.

Diduma tokių naujadarų perteikia vaizdžią, ekspresyvią ir lakonišką kieno nors charakteristiką, išreiškia pašaipą, sąmojų, ironiją, kitas emocijas, pavyzdžiui: *Še, dar viena būsimoji d a n t o k r a p š t a (stomatologė)* (Pikčilingis, 1975).

Kasdieninėje šnekamojoje kalboje žodžiai dažnai įgyja naujų reikšmių ir naujų valentingumų. Kitaip sakant, čia randasi reikšminių, arba semantinių naujadarų. *Ir ūsą skuto. Mat, devyniolika iš m u š ė (t.y. sukako)* (P. Cvir.).

B. Sruogos „Dievų miške“ okazionalizmai atsirado dėl vaizdumo, įmantrumo.

„*Po velnių!*“ – *manau, - ko gi dar tas numukagalvis iš manęs nori?!*

„*What the devil!*“ *I think to my self. „What more could this blockhead want from me?“*

Apie visai kvailą žmogų anglai pasakytų „blockhead“ – bukalgalvis. B. Sruoga, pavartodamas „numukagalvį“ norėjo stipriau išreikšti neapykantą menkinimą, niekinimą nacių karininkui. *Block* – „pjautas rąstas, luitas“. Visai kita žodžio motyvacija, nei sudurtinis žodis *blockhead*. Vertinimas ryškiai neigiamas.

Aiškinti gi jam labai sunku: visiškas balvonas, naciška davatka nieko nesupranta (191).

But elucidating anything since he was a complete imbecile and Nazi bigot who understood precisely nothing (192).

Balvonas, tas kuris turi visai „tuščią galvą, visiškas kvailys, silpnaprotris“. *Complete imbecile* - „silpnaprotris, kvailys“. Yra vertimo atitikimas lietuviškam „balvonas“. *Balvonas* – tai

kolokvializmas, t.y. neįprastos leksikos žodis, kuris yra vienas iš ironijos reiškimo šaltinių. Rami pašaipą, net savotišką pagailą slypi už to žodžio.

Nesirašysiu jokių jūsų šunlapių! (170).

„I'm not signing any of your lousy papers!“ (171).

Šunlapiai - „tokie nevertingi, nieko nereiškiantys popieriai, išversti į anglų kalbą *lousy papers* - „utėlėti, pasigailėtini popieriai“. Neigiamas vertinimas išliko, bet susilpnėjęs.

Atsirasdavo ir jų tarpe padorių mergaičių, dėl savo padėties kentėjusių ne mažiau, negu kiti kaliniai... (269).

A few decent girls could be discerned among their group, suffering no less from their position than other prisoners... (270).

Visai įstaigėlei vadovauti pasiėmė prūsiška vienaakė lakūdzė Krauzė, - vieną akį ji jau lageryje bulves bekepama išsišutino. Putni tokia cinikė su kreivomis blauzdomis (220).

The leader of this little establishment was the Prussian tramp Krauss, an old dame who'd scalded out bone of her eyes in camp while frying potatoes. She was a plump, bowlegged cynic. (221)

Lakūdzė verčiame *tramp* „valkata“. Vertėjai *lakūdzė* padarė neigiamą išpūdį.

Pakeliui užsukdino juos bevaikščiojant į šunų kiemą. Ten buvo jau palaidi keli vilkai ir tasai didysis razbaininkas kudlius (231).

Along the way, they happened to wander into the dog pen. There as if on purpose, were a few loose Guman shepherds and that big terror – Wooly (232).

Razbaininkas - kudlius išverstas *terror – Wooly*. 1. „vilnonė“ 2. „nelabai nuovoki pabaisa, siaubybė, siaubas“.

Arkliavagiai, šmugelninkai, spekuliantai- taip pat priklausė politinių kalinių brolijai (165).

Among its best customers were the horse thieves, smugglers and speculators in camp, all members in good standing of the fraternity of political prisoners (167).

Žodyne rastas *šmugelis* – 1. „kontrabanda“, 2. „spekuliacija“ 3. „sukčiavimas“. *Šmugelninkas* - tai darinys, kurį sugalvojo pats autorius, o vertėja šiam žodžiui rado tikslų atitikmenį *smugglers* - „kontrabandininkai“.

Isterikas, cinikas, melagis ir šiaip išglušėlis (...) (147).

(...) hysteric, a cynic, a liar and lunatic (151).

Išglušėlis - „visiškas beprotis, pamišėlis, kvailys“. Vertėja pavartojo *lunatic* - „beprotis, pamišėlis“, kuris atitinka originalą.

O smailialiežuvis, o šaipeiva, o šalaputris! (36).

And what a schemer, what a finagler, what a con man he was! (41).

Žodyne yra *šaipūnas* - „kas šaiposi“, o *šaipeiva* jau naujadaras. *Finagle* – „apgavikas, sukčius“. *Con man* - „sukčius“.

Iš pavyzdžių matyti, kad okazionalizmų vertimas į anglų kalbą yra labai sudėtingas atvejis. Beveik visuose pavyzdžiuose okazionalizmas virto neokazionalizmu. Jis virto įprastu, standartiniu žodžiu, todėl vertinimas susilpnėjo, neteko stilistinio atspalvio, naujumo, netikėtumo.

IŠVADOS

Šio darbo tikslas – išsiaiškinti emocinio vertinimo perteikimo galimybes verčiant iš lietuvių į anglų kalbą, išanalizuoti, kokiais būdais reiškiamas vertinimas lietuviškame ir angliškame tekste, kaip jis perteikiamas. Išanalizuoti, kas yra ekspresyvumas ir emocinis vertinimas, kaip būtent emocinis vertinimas perteikiamas verčiant iš lietuvių į anglų kalbą. Taip pat iširti, koks yra žodžio reikšmės vertinimo aspektas ir, kaip tai atsispindi vertime, kokį vaidmenį vaidina metaforos, frazeologizmai, palyginimai, okazionalizmai, deminutyvai, pejoratyvai, retoriniai klausimai ir sušukimai emociniame vertinime. Darbe buvo siekiama išsiaiškinti, kokiais būdais – adekvačiai ar iš dalies adekvačiai - yra perteikiamas vertinimas. Darbas atliktas naudojantis lyginamuoju, aprašomuoju analitiniu metodais.

Praktinėje darbo dalyje buvo išrinkti, sugrupuoti bei palyginti pavyzdžiai iš Balio Sruogos romano „Dievų miškas“ (1979), bei jo vertimo į anglų kalbą (vertė Aušrinė Byla).

1. Žodžius, kurių semantikoje užkoduotas vertinimas, vertimas iš lietuvių į anglų kalbą nesudarė ypatingų sunkumų. Ypač tai pasakytina apie judėjimo veiksmazodžius. Gana adekvačiai išversti garsazodžiai, žodžiai, apibūdinantys išvaizdą bei vietą. Abiejų kalbų žodžių reikšmės perteikia neigiamą vertinimą.
2. Deminutyvų vartojimo situacijos abiejose kalbose skirtingos. Anglų kalboje deminutyvai vartojami žymiai rečiau. Lietuvių kalbos deminutyvai į anglų kalbą dažniausiai verčiami konstrukcijomis su būdvardžiais *little*, *small*, *tiny*, *poor*, žodžiu, kurio reikšmė ekvivalentiška lietuvių kalbos deminutyvui. Dažniausiai jie verčiami neperteikiant deminutyvinės reikšmės, neišverčiami į anglų kalbą, todėl neatlieka savo funkcijų tekste arba yra praleidžiami. Deminutyvais nusakomas mažumas, malonumas, teigiamas (rečiau – neigiamas) vertinimas.
3. Tiriant pejoratyvus, pastebėta, jog pati didžiausia grupė pavyzdžių - kai pejoratyvai išversti pejoratyvais. Žymiai mažesnė grupė – išversta žodžiais, kurie tiek lietuvių, tiek anglų kalboje yra pejoratyvai, tik angliškojo pejoratyvo leksinė reikšmė kita, tonas išlieka toks pat, tiesiog pakeistas pats žodis. Kartais verčiama žodžiais, kuriuose anglų kalboje nėra vertinimo, nes pats žodis neutralus, nors lietuvių kalboje neigiamas vertinimas buvo. Dar viena grupė pejoratyvų, kurie buvo verčiami aprašomuoju vertimu, perfrazuojant.
4. Kalbant apie emocinį vertinimą, užkoduotą metaforomis, reikia pasakyti, kad didžiausia metaforų grupė, kuomet lietuvių kalbos metafora verčiama ekvivalentiška anglų kalbos metafora, kuomet lietuvių kalbos metaforos turinys ir

forma atitinka angliškos turinį ir formą. Kai lietuvių kalbos metafora verčiama parafraze. Šios metaforos turi neigiamą konotaciją abiejose kalbose.

5. Nemaža lietuvių kalbos frazeologinių pasakymų anglų kalboje turi frazeologinį atitikmenį. Kartais anglų kalboje vartojamas ekvivalentas nuo originalo skiriasi leksine išraiška. Anglų kalboje nesant panašių ar tapačios reikšmės pasakymų, lietuviški frazeologizmai verčiami pažodžiui. Vertimai, nors ir ne frazeologizmais, pavykę: lietuvių pasakymams parinkti tokie anglų kalbos atitikmenys, kurie perteikia tapatų ar panašų vaizdą, ne vien tik reikšmę. Neraiškios priemonės – nevaizdingi žodžiai ar žodžių junginiai, vertimuose beveik nevartojami.
6. Šioje darbo dalyje didžiausia grupė buvo rasta palyginimų, kurie tiek lietuvių, tiek anglų kalboje verčiami palyginimais, kita grupė – kai lietuvių kalboje buvo palyginimais, o verčiant į anglų kalbą palyginimo nebeliko ir trečioji grupė – kai lietuvių kalboje palyginimo nebuvo, o anglų kalboje jis atsirado. Daugiausia buvo rasta pavyzdžių, kuomet abiejose kalbose buvo lyginama su gyvūnais (zoonimais). Šie palyginimai turi neigiamą vertinimą, ironiją, sarkazmą tiek lietuvių, tiek anglų kalboje. Galima daryti išvadą, kad verčiant iš lietuvių į anglų kalbą, didesnių sunkumų nekyla.
7. Verčiant retorinius sušukimus iš lietuvių kalbos į anglų kalbą, nenutolstama nuo originalo, abiejose kalbose vienodai išreiškiamas pasigėrėjimas, nuostaba, nepasitenkinimas itin emociškai išreiškiant mintį. Neigiamas vertinimas dažnesnis už teigiamą.
8. Okazionalizmų vertimas į anglų kalbą yra sudėtingas atvejis. Verčiant okazionalizmas virto neokazionalizmu. Jis virto įprastu standartiniu žodžiu, todėl vertinimas susilpnėjo, neteko stilistinio atspalvio, naujumo. Abiejose kalbose jie išreiškia atšiaurumą, niekinimą, menkinimą, pašaipą, turi tik neigiamą vertinimą.

Grožinėje literatūroje gausu metaforų, frazeologizmų, deminutyvų, pejoratyvų, palyginimų, žodžių, turinčių emocinį atspalvį, retorinių klausimų ir sušukimų, rečiau – okazionalizmų. Norėdamas perteikti autoriaus užkoduotą mintį, vertėjas turi siekti išlaikyti verčiamo teksto išraiškumą, vaizdingumą, adekvačiai perduoti informaciją. Kadangi grožinės literatūros vertimas yra meninės kūrybos forma, svarbu ne tik gerai mokėti abi kalbas (originalią ir į ją kurią verčiama), bet ir nebijoti improvizuoti, žinoma, nenutolstant nuo originalo teksto ir neiškreipiant verčiamo teksto turinio. Vertėjai pavyko susidoroti su emocinio vertinimo perteikimo užduotimi, neįnešant ryškių pakeitimų, galinčių iškraipyti prasmę. Galime teigti, kad sunkiausiai vertėjai buvo išversti

deminutyvus, nes anglų kalbos darybos galimybės bei tautos mentalitetas lemia tai, kad deminutyvai joje nėra paplitę.

SUMMARY

The object of this work is emotional evaluation while translating from Lithuanian into English. Emotional evaluation means the opinion of the subject (an individual or a group) regarding the assessment of a certain object that can not be viewed as a logical decision but expresses feelings and emotions of the speaker.

The translation of emotional evaluation from Lithuanian into English has been little analysed, so the aim of the work is to explore possibilities of the rendition of the emotional evaluation from Lithuanian into English.

The aim of present study into investigate the ways of rendering objectives emotional evaluation in translation of B. Sruoga's novel *Dievų miškas* into English.

The objectives of the study are as follows:

1. To define expressiveness and emotional evaluation.
2. To analyse the role of metaphors, phraseological units, similes, occasionalisms, pejoratives, diminutives, rhetorical questions and exclamations in emotional evaluation.
3. To analyse the ways and means the emotional evaluation into English.
4. What is the aspect of the word meaning and how it is reflected in the translation;

Emotional evaluation has been analysed by Russian researchers: Lukjanova (1986), Ariutiunova (1982), Galkina-Fedoruk (1957); Lithuanian linguists: Gudavičius (2000), Pikčilingis (1967, 1975), and foreign scientists, such as Arnold (1975), Nida (1975) and Beiker (1992).

The study was carried out by using contrastive and descriptive methods.

The examples from the novel by Balys Sruoga "Dievų miškas" (1979) were gathered and compared with the translation into English (Aušrinė Byla, 1996).

After exploring 220 examples in Lithuanian and English texts, the following conclusions were made:

1. There was no major problem in translating words which have an aspect of evaluation as part of their meaning, e.g. some verbs denoting movement.
2. The use of diminutives in both languages is very different, although true: minuteness, kindness and positive (more seldom, negative) evaluation is expressed. Lithuanian diminutives are mostly translated by using constructions with adjectives *small, little, tiny, poor*, in short, with adjectives that make them

equivalent to Lithuanian diminutives. Sometimes a Lithuanian diminutive is not translated into English because either a language norm or the system.

3. Pejoratives mostly are translated as pejoratives, sometimes having a different meaning, i.e. in both languages they are pejoratives, but the English pejoratives have different meanings. The mood is the same, but the word is different. The next group is when pejoratives are translated by paraphasy.
4. The Lithuanian metaphor is being translated by an equivalent English metaphor.
5. Certain phraseological units in English have their equivalents in Lithuanian; sometimes there is a difference in their lexical form. In these cases Lithuanian phraseological units are being translated literally if there are no similar sayings.
6. Similes are translated with the help of equivalent similes in both languages; but sometimes the simile disappears in its English translation; sometimes certain English similes appear in places where there were no any Lithuanian ones. In most cases those are in the area of zoomorphisms. Those similes have a negative attitude, irony, sarcasm.
7. While translating rhetorical questions and exclamations there is no digression from the original because surprise or delight are expressed in the same way in both languages.
8. The translation of occasionalisms is rather complicated case; mostly they are translated by word or words with equivalent meanings in English. Those express rigidity, disregard, and sneer and have mostly a negative attitude.

It can be admitted that the most difficult task for the translator is diminutives because due to the English derivative system and mentality of the nation the diminutives are not common in English.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. ARMALYTĖ O., Pažūsis L. 1990: *Vertimo teorijos pradmenys*. Vilnius.
2. ARIUTIUNOVA N. D. 1982: Арютюнова Н. Д. *Экспрессивные средства английского языка*.
3. BARCHUDAROV L. S. 1975: Бархударов Л. С. *Язык и перевод*. Москва.
4. GALKINA – FEDORUK E. M. 1958: Галкина – Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сборник статей по языкознанию*. Москва.
5. GAK V. G. 1997: Гак В. Г. Эмоции и оценки в структуре высказывания и текста *Филология* № 3.
6. ECO U. 2001: *Experiences in translation*. Toronto: university of Toronto Press.
7. GUDAVIČIUS A. 2000: *Etnolingvistika*. Šiauliai.
8. JASIŪNAITĖ B. 1995: Endriejaviškių pejoratyvinė leksika. *Kalbotyra*, t. 44 (1).
9. JASIŪNAITĖ B. 1996: Daugailiškių tradiciniai palyginimai. *Kalbotyra* t. 45 (1).
10. JAKAITIENĖ E. 1986: *Ką ir kaip reiškia žodžiai*. Vilnius: Mokslas.
11. KITKAUSKIENĖ L. 1979: Lietuvių frazeologizmų perteikimas anglų kalba. *Kalbos kultūra*, 36 p. 69-81.
12. KOŽINA M. N. 1977: Кожина М. Н. Стилистика русского языка. Москва.
13. KRINICKAITĖ S. 1984: *Kalbų raiškos savitumas*. Vilnius: Mokslas.
14. LAURINKUS M. 1979: Ironija B. Sruogos „Dievų miške“. *Literatūra XXI* (1) p. 32-40.
15. LUKJANOVA N. F. 1986: Лукьянова Н. Р. Экспрессивная лексика разговорного употребления. Новосибирск.
16. MACIENĖ J. 2002: Deminutyvų seka ir funkcionavimas tekste. *Acta Linguistica Lithuanica* 46, p. 59-71.
17. MACIENĖ J. 2002: *Lietuvių kalbos deminutyvų stilistika*. Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas.
18. MASAITIENĖ D. 1996: Apie vertimo ekvivalentiškumą. *Darbai ir dienos* t. 62 (22).
19. NIDA E. A. 1975: *Language Structure and Translation*. Essays Selected and Introduced by Anwar S. Dil. – Stanford University Press.
20. PIKČILINGIS J. 1975: *Lietuvių kalbos stilistika*, t. 2.
21. RECKER J. I. 1974: Рецкер Я. И. *Теория перевода и переводическая практика*, Москва.
22. ROSINIENĖ G. 1990: *Kodėl raudonas kaip vėžys?* Vilnius.
23. ROSINIENĖ G. 1982: Zoomorfinis žmogaus apibūdinimas lietuvių kalboje. *Kalbotyra* t. XXXIII (1).
24. ŽUPERKA K. 1983: *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius.
25. ŽUPERKA K. 1980: *Stiliaus figūros*. Šiauliai.

Šaltiniai:

1. Sruoga B. *Dievų miškas*. Kaunas Šviesa, 1979.
2. Sruoga B. *Forest of the Gods*// Translation from Lithuanian into English by Aušrinė Byla. Publishers „Vaga“. Vilnius, 1996.

Žodynai

1. Anglų kalbos mokomasis žodynas (2004). Alma litera.
2. DLKŽ – Dabartinis lietuvių kalbos žodynas (2005). Vilnius.
3. Piesarskas B. (2000). Anglų lietuvių kalbų žodynas.
4. Vosylytė K. B. (1985). Lietuvių kalbos palyginimų žodymas. Vilnius.
5. Oxford Dictionary of English idioms (1997). Oxford University Press.
6. Paulauskas J. (2001). Frazeologijos žodynas. Lietuvių kalbos institutas. Vilnius.

Santrumpos

J. Balč. – Juozas Balčikonis

B. Sruog. – Balys Sruoga

M. Mart. - Marcelijus Martinaitis

Žem. – Žemaitė

Just. Marc. – Justinas Marcinkevičius